

Н. М. Андросова

**ПОЄДНАННЯ
СЛОВЕСНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ
У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

**Педагогічні тренінги для студентів та вчителів
початкових класів**

Дніпро
«Середняк Т.К.»
2021

УДК 373.2/.3.016:811'243(075)

А 65

Рекомендовано до друку кафедрою
педагогіки дошкільної та початкової освіти
ЦДПУ ім. В. Винниченка
(протокол №12 від 25 червня 2020 року)

Рецензенти:

Довга Тетяна Яківна – кандидат педагогічних наук, професор;

Баранюк Ірина Григорівна – кандидат педагогічних наук, доцент.

А 65 Андросова Н. М. Поєднання словесних методів навчання у початковій школі: Педагогічні тренінги для студентів та вчителів початкових класів. Методичний посібник для студентів спеціальності «Початкова освіта» та учителів початкових класів. – Дніпро : Середняк Т. К., 2021 . – 90 с.
ISBN 978-617-7953-78-3

У методичному посібнику охарактеризоване поняття вдосконалення підготовки вчителя початкових класів до ефективного поєднання словесних методів навчання. Розроблені серії тренінгів для усвідомлення важливості та специфіки поєднання словесних методів навчання у практиці роботи з учнями початкових класів. Запропонована система вправ для мотивації учителів–практиків та студентів до усвідомлення суті словесних методів як системи, особливостей поєднання словесних методів за передбаченими ознаками шляхом залучення до інтерактивних вправ, критичного аналізу, елементів театралізування діяльності та занурення у ситуації, з якими стикаються учні початкових класів.

Методичний посібник призначено для студентів спеціальності 013 Початкова освіта та вчителів початкових класів.

ISBN 978-617-7953-78-3

УДК 373.2/.3.016:811'243(075)

© Н. М. Андросова, 2021

ЗМІСТ

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ЕФЕКТИВНОГО ПОЄДНАННЯ СЛОВЕСНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ	4
ПРОГРАМИ ПЕДАГОГІЧНИХ ТРЕНІНГІВ	10
Тренінг «Актуальність поєднання словесних методів навчання»	11
Тренінг «Технології, методи, прийоми, словесні методи навчання, поєднання словесних методів навчання»	21
Тренінг «Дидактичні умови поєднання словесних методів навчання на практиці» (3 заняття).....	40
Тренінг «Я знаю, як поєднувати словесні методи навчання, та готова / готовий це робити»	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ЕФЕКТИВНОГО ПОЄДНАННЯ СЛОВЕСНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства Концепцією «Нова українська школа» визначається, що ключовими компонентами нової школи, серед інших, є: новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві; педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками; орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм¹. Ефективність реалізації цих складних завдань багато в чому залежить від рівня професійної компетентності вчителя початкових класів, який є умотивованим і має свободу творчості, розвивається професійно.

Професійний стандарт «Вчитель початкової школи закладу загальної середньої освіти» серед трудових функцій вчителя початкової школи вказує на функцію забезпечення і підтримки навчання, виховання і розвитку учнів в освітньому середовищі та родині, що охоплює, зокрема, такі трудові дії та операції: «визначення мети і завдань освітнього процесу, його коригування шляхом зіставлення проміжних результатів із запланованими; добір доцільних методів, засобів і форм навчання, відповідно до визначених мети і завдань уроку, іншої форми навчання з урахуванням специфіки змісту навчального матеріалу та індивідуальних особливостей учнів; використання в освітньому процесі систем теоретичних знань з освітніх галузей, визначених Державним стандартом початкової освіти»² та інше.

Виходячи з цих положень наголошуємо на потребі постійного вдосконалення вчителів щодо вибору та поєднання методів навчання. Потужним чинником формування у молодших школярів

¹ Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. – 2016 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

² Професійний стандарт «Вчитель початкової школи закладу загальної середньої освіти». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18>.

позитивної мотивації до навчання, свідомого оволодіння компетентностями, як загальними, так і спеціальними, розвитку творчих здібностей є майстерне використання вчителем слова, взаємопов'язаного застосування словесних методів навчання. Важливо, щоб у вчителя була сформована готовність до поєднання словесних методів навчання, що дає можливість швидко включатися в педагогічну діяльність, успішно вирішувати складні завдання, які виникають перед учителями початкових класів.

Готовність до діяльності визначається нами як інтегроване системне утворення особистості, що характеризує її вибіркову активність при підготовці та включенні до діяльності. Компонентами готовності доцільно розглядати ставлення до діяльності, мотиви, знання про предмет і способи діяльності, вміння та способи їх практичного втілення.

Стосовно готовності учителів до поєднання методів навчання ці компоненти можуть бути конкретизовані таким чином:

- усвідомлення особистісної та суспільної значущості поєднання методів навчання;

- позитивна мотивація вдосконалення знань та вмінь в галузі застосування методів навчання;

- знання про суть методів навчання, їх класифікації, критерії вибору методів навчання, порівняльну ефективність окремих методів навчання та їх поєднань;

- володіння алгоритмами вибору окремих методів навчання та їх поєднань.

Для володіння алгоритмами вибору окремих методів навчання та їх поєднань у вчителя повинні бути розвинені певні уміння:

- уміння формувати цільові та навчальні завдання;
- уміння моделювати змістову основу уроку в цілому та окремої її завершеної частини;

- уміння визначати рівень розвитку та навченості вихованців;

- уміння передбачати можливі варіанти рівня та способу (візуально, аудіально, кінестетично) сприймання учнів;

– уміння орієнтуватися у цільовому призначенні конкретного навчального матеріалу (кожна вправа чи задача, завдання мають відповідати меті уроку і не перевантажувати його);

– уміння ставити конкретні посильні завдання перед учнями;

– уміння прогнозувати можливі варіанти розгортання ситуацій під час обговорення, бесіди;

– уміння адаптувати складні теоретичні терміни та поняття;

– уміння озвучувати та деталізувати очікування від уроку;

– уміння бачити стратегічність уроку у комплексі всього навчання;

– уміння виділяти вагомість дій учня для його особистісного зростання, подальшого розвитку інтелектуальних сил та надавати можливості для цього на уроці.

Важливо чітко усвідомлювати, що процес вибору методів навчання, їх поєднання є інтегративним утворенням, що містить взаємопов'язані та взаємообумовлені, об'єднані між собою прямим і зворотним зв'язками компоненти: аналіз, діагностування, прогнозування, проектування, моделювання.

Аналіз, що включає розчленування цілого на частини, як компонент процедури вибору методів навчання та їх поєднання, передбачає, в першу чергу, поділ змісту навчального матеріалу, що відображений у навчальних програмах та підручниках, на окремі частини, виділення в ньому: знань (фактів, понять, правил, закономірностей, законів, теорій), які повинні засвоїти учні, визначення, на якому рівні учні повинні їх засвоїти (розпізнавальний, репродуктивний, продуктивний, творчий); умінь і навичок, що повинні бути сформовані в учнів (загальнонавчальні та спеціальні), ступінь їх сформованості (копіювання зразка способу діяльності, виконання способу діяльності за зразком, за аналогією і в нових ситуаціях); досвід творчої діяльності (вміння виконувати процедури творчої діяльності, розв'язувати проблемні задачі); досвід ціннісного ставлення до навколишнього світу (окремі погляди, цінності, оцінки, що виражають ставлення особистості до світу, уміння та

навички дотримання норм ставлення до різних явищ); компетентності, які формуються у процесі вивчення навчального матеріалу (вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною мовою (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, математична, екологічна, інформаційно-комунікаційна, громадянська та соціальна, культурна компетентності, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, інноваційність, навчання впродовж життя, підприємливість та фінансова грамотність³). Також аналіз передбачає встановлення зв'язків у межах однієї навчальної дисципліни та міжпредметних зв'язків.

Діагностування у процесі вибору методів навчання передбачає опис об'єкта (учнів конкретного класу в цілому, так і окремих особистостей), педагогічної ситуації на основі різнобічного їх вивчення, що є основою для прийняття рішення щодо ефективних педагогічних дій та операцій. Під час діагностування варто враховувати: рівень розвитку пізнавальних процесів (уваги, мислення, пам'яті, уяви); ставлення учнів до навчання, переважаючі мотиви учіння; види діяльності суб'єктів навчання (організаційна, комунікативна, навчально-пізнавальна, навчально-практична, ігрова, контрольна-оцінювальна, рефлексивна); особливості темпераменту учнів; рівень самооцінки молодших школярів; наявність і ступінь сформованості соціально цінних якостей і властивостей особистості. У процесі діагностування педагогічної ситуації звертається увага на ступінь оволодіння учнями попереднім навчальним матеріалом, емоційний стан учнів, що виникає як результат впливу вчителя та найближчого їх оточення.

Прогнозування у виборі та поєднанні словесних методів навчання полягає у визначенні ймовірних суджень щодо стану функціонування освітнього процесу, його об'єктів і суб'єктів у найближчому та віддаленому майбутньому. Прогноз у

³ Державний стандарт початкової освіти: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. – № 87. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>.

педагогічній діяльності дає можливість відповісти на питання: якого результату досягнемо в оволодінні учнями знаннями, уміннями, навичками, формуванні компетентностей, розвитку пізнавальних процесів, мотивації, емоційно-почуттєвої сфери, формуванні окремих якостей особистості молодшого школяра, якщо використаємо певну послідовність методів навчання. Отже, прогнозуючи вибір поєднання методів навчання, необхідно запропонувати сукупність обґрунтованих уявлень про можливий наступний стан всіх компонентів освітнього процесу: цільовий, стимулювально-мотиваційний, змістовий, процесуальний, контроль-регулювальний, оцінювально-результативний, суб'єкт-суб'єктний.

Під час проектування створюються приблизні варіанти майбутньої педагогічної діяльності із використанням різноманітних поєднань методів навчання. Проектування забезпечує зведення у єдину систему всіх педагогічних дій та операцій вчителя завдяки визначенню їх причинно-наслідкової залежності, що базується на усвідомленні зв'язку між метою діяльності та способами її досягнення. Отже, для проектування поєднання методів навчання необхідно здійснити такі дії: 1) розробити задум їх використання; 2) визначити цілі з урахуванням як стратегічних, так і тактичних цілей; 3) проаналізувати інформацію, що була отримана на етапі діагностування та прогнозування; 4) вибрати способи, які забезпечуватимуть досягнення визначених цілей; 5) структурувати свою діяльність та діяльність учнів; 6) визначити варіанти взаємодії вчителя та учнів, а також учнів між собою; 7) проаналізувати можливі наслідки використання обраних методів навчання.

Моделювання як компонент процедури вибору методів навчання дозволяє цілісно відобразити сутність, найважливіші компоненти освітнього процесу, отримати інформацію про його минулий, теперішній і майбутній стан, можливості та умови побудови, функціонування і розвитку. Створена модель поєднання

методів навчання – це певний образ фрагменту уроку чи всього уроку, відношень між його елементами у вигляді малюнка, ментальної карти, схеми тощо.

Вдосконалення підготовки до взаємопов'язаного використання методів навчання найкраще відбувається у процесі групової роботи у формі тренінгів, програма яких представлена у наступній частині методичного посібника.

ПРОГРАМИ ПЕДАГОГІЧНИХ ТРЕНІНГІВ



Тренінг

«Актуальність поєднання словесних методів навчання»



Мета: забезпечення інтересу вчителів та студентів до ефективного поєднання методів навчання в цілому, і словесних методів, зокрема; спонукання до активної діяльності із пошуку та вдосконалення ефективних поєднань словесних методів навчання, переходу на вибір методів навчання від стереотипного до оптимізованого рівня, коли відбувається свідомий вибір методів навчання з урахуванням багатьох критеріїв, розвиток бажання наблизитися до майстерної виконавської техніки фахівців педагогічної справи, розвиток прагнення до саморозвитку, самореалізації свого творчого потенціалу.

Хід тренінгу:

1. Вступ.

1.1. Повідомлення теми тренінгу.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства Концепцією «Нова українська школа» визначається, що ключовими компонентами нової школи, серед інших, є: новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві; педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками; орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм. Ефективність реалізації цих складних завдань багато в чому залежить від рівня професійної компетентності вчителя

початкових класів, який є умотивованим і має свободу творчості, розвивається професійно.

Професійний стандарт «Вчитель початкової школи закладу загальної середньої освіти» серед трудових функцій вчителя початкової школи вказує на функцію забезпечення і підтримки навчання, виховання і розвитку учнів в освітньому середовищі та родині, що охоплює, зокрема, такі трудові дії та операції: «визначення мети і завдань освітнього процесу, його коригування шляхом зіставлення проміжних результатів із запланованими; добір доцільних методів, засобів і форм навчання, відповідно до визначених мети і завдань уроку, іншої форми навчання з урахуванням специфіки змісту навчального матеріалу та індивідуальних особливостей учнів; використання в освітньому процесі систем теоретичних знань з освітніх галузей, визначених Державним стандартом початкової освіти» [Професійний стандарт «Вчитель початкової школи закладу загальної середньої освіти». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18>.].

Кожен учитель усвідомлює, що є потреба постійного вдосконалення педагогічної майстерності щодо вибору та поєднання методів навчання. Потужним чинником формування у молодших школярів позитивної мотивації до навчання, свідомого оволодіння компетентностями, як загальними, так і спеціальними, розвитку творчих здібностей є майстерне використання вчителем слова, взаємопов'язаного застосування словесних методів навчання. Жоден окремо взятий метод не може забезпечити необхідних результатів у повному обсязі; позитивного результату можна досягти лише при застосуванні цілої низки методів, використовуючи не різноспрямовані методи, а такі, що доповнюють одне одного і становлять систему. Методи навчання залишаються принципово однаковими, але завдяки їх поєднанню, комбінуванню залежно від різноманітних обставин і умов реалізації педагогічного процесу досягаються очікувані результати.

Вдосконаленню педагогічної майстерності в аспекті ефективного поєднання словесних методів навчання і будуть присвячені заняття, які проходитимуть у формі тренінгу. Чому у вигляді тренінгу? А тому, що тренінг – це форма навчання, яка має такі цілі: інформування та набуття учасниками тренінгу нових навичок і вмінь; опанування новими технологіями; зменшення чогось небажаного (проявів поведінки, стилю неефективного спілкування, особливостей реагування тощо); зміна поглядів на проблему; пошук ефективних шляхів вирішення поставлених проблем.

Тренінг – це форма організації навчання, що уможлиблює залучення досвіду того, хто навчається, та сприяє оцінюванню власного досвіду професійної діяльності, його корекції та узгодженню з новими педагогічними явищами і процесами, розвиток здатності трансформувати запропонований зміст та способи діяльності у власну професійну практику.

1.2. Правила тренінгу.

Успішність проведення будь-якої роботи залежить від дотримання учасниками певних правил. Сформулюємо деякі з них:

– Усвідомлена активність – брати активну участь у заняттях, розуміючи, як власна активність впливає на формування професійної майстерності.

– Правило відвертості та щирості передбачає, що кожен учасник має бути самим собою, спробувати говорити те, що думає і відчуває, говорити від першої особи «Я», а не «Ми», «Люди», ділитися досвідом.

– Правило «Стоп» дозволяє учасникам при небажанні брати участь у певному виді роботи сказати «Стоп», проте бажано, щоб учасники користувалися цим правилом дуже рідко.

– Правило «Власного бачення» передбачає, що всі учасники визнають право кожної людини на висловлювання своєї думки, не переривають і не оцінюють думки інших, як неприпустимі. Критика має бути розумною.

Можна запропонувати всім учасникам визначити ще декілька правил поведінки та тренінгу.

1.3. Очікування.

1.3.1. Вправа «Мета навчання».

Інструкція. Вправа слугує для вивільнення та виявлення неусвідомлених бажань і уявлень, які стосуються перспектив нашої роботи. На столі лежать такі предмети: вимірنا стрічка, клубок ниток, ножиці, велика голка. Необхідно обмінятися своїми думками про те, що цікавить кожного з учасників тренінгу, чого кожен хоче навчитися, що очікує від тренінгових занять. Глибоко в середині кожної людини є бажання, що нав'язані безсвідомим. Для того, щоб легше було висловлювати



неусвідомлені цілі, використовуються предмети, які знаходяться на столі. Учасник, який хоче висловитися, може взяти в руки ті предмети, які певним чином привернули його увагу, і, можливо, допоможуть виразити свої цілі.

На завершення вправи учасники, які бажають, можуть підвести підсумок, завдяки яким асоціаціям їм вдалося чітко висловити свої очікування та які вони вбачають перспективи використання матеріалу тренінгів для вдосконалення використання поєднання словесних методів навчання з метою ефективного досягнення цілей навчання молодших школярів.

2. Основна частина.

2.1. Блок визначення та актуалізації проблеми.

2.1.1. Вправа «Займи позицію».

Інструкція. Прослухайте східну притчу «Мудрець і жінка».

Одного разу до мудреця прийшла жінка і сказала:

– У мене немає недоліків, крім одного, з яким я не можу впоратися.

– Що ж це за недолік? – запитав мудрець.

– Я не вмію стримувати свої слова. Порадь, що мені робити.

Мудрець помовчав, а потім промовив:

– Піди на базар, купи необщипану курку й общипуй її по дорозі назад.

Наступного ранку жінка зробила все, як радив мудрець, і через годину стояла перед ним з общипаною куркою.

– Я зробила все, як ти сказав.

– А тепер піди і збери все пір'я.

– Але це неможливо, його розвіяв вітер!

– Ось так і слова, які ми промовляємо, уже не належать нам, зібрати їх уже не в наших силах, але в наших силах утримати їх у собі.

(Взято із статті Бегма Наталії. Урок добрих слів. Урок з використанням основ гуманно-особистісного підходу до дітей у навчально-виховному процесі. 2–3 класи / Бегма Наталія // Початкова освіта. – 2016 (771). – № 3. – С. 9.)

Проаналізуйте висловлювання мудреця: «Слова, які ми промовляємо, уже не належать нам, зібрати їх уже не в наших силах, але в наших силах утримати їх у собі» з погляду використання методів навчання.

Займіть позицію щодо можливості «збирання слів», які ми промовляємо, у процесі використання словесних методів навчання:

1 позиція: Використання словесних методів навчання базується на аналізі змісту навчального матеріалу, який повинні засвоїти учні, тому «збирання слів» передбачає детальне ознайомлення із темою, яка розкрита в підручнику та методичних посібниках.

2 позиція: У процесі вибору словесних методів навчання вчителів необхідно завжди думати про те, як їх зміст, сказане слово вплине не лише на засвоєння знань, формування вмінь, а й на розвиток пізнавальних процесів, формування особистості.

Інша позиція, що не співпадає із попередніми двома.

Пам'ятка: Порядок проведення вправи «Займи позицію».

1. Учасники тренінгу об'єднуються в групи відповідно до того, яку позицію вони займають.

2. Протягом 3–4 хвилин кожна група підбирає аргументи для обґрунтування своєї позиції.

3. Вислуховуються різні точки зору.

4. Якщо хтось змінив свою позицію, то необхідно обґрунтувати, які аргументи цьому сприяли.

5. Називаються найпереконливіші аргументи своєї та іншої позиції.

Вправа закінчується формулюванням висновку щодо ролі словесних методів у навчанні молодших школярів та критеріїв їх вибору.

2.1.2. Вправа «Асоціації».

Інструкція. Необхідно назвати слова та словосполучення, які асоціюються із поняттям «поєднання словесних методів навчання». Потім зачитуються всі слова і робиться висновок щодо особистісної, емоційної сутності цього поняття для присутніх. Проте, крім суб'єктивного бачення існує наукове тлумачення цього поняття. Потрібно нагадати визначення понять «метод навчання», «словесний метод навчання», «поєднання словесних методів навчання», проаналізувати названі асоціації, які співпадають або близькі до наукового розуміння.

2.2. Блок пошуку шляхів вирішення проблеми та отримання інформації.

2.2.1. Вправа «Навчаючи – учуся».

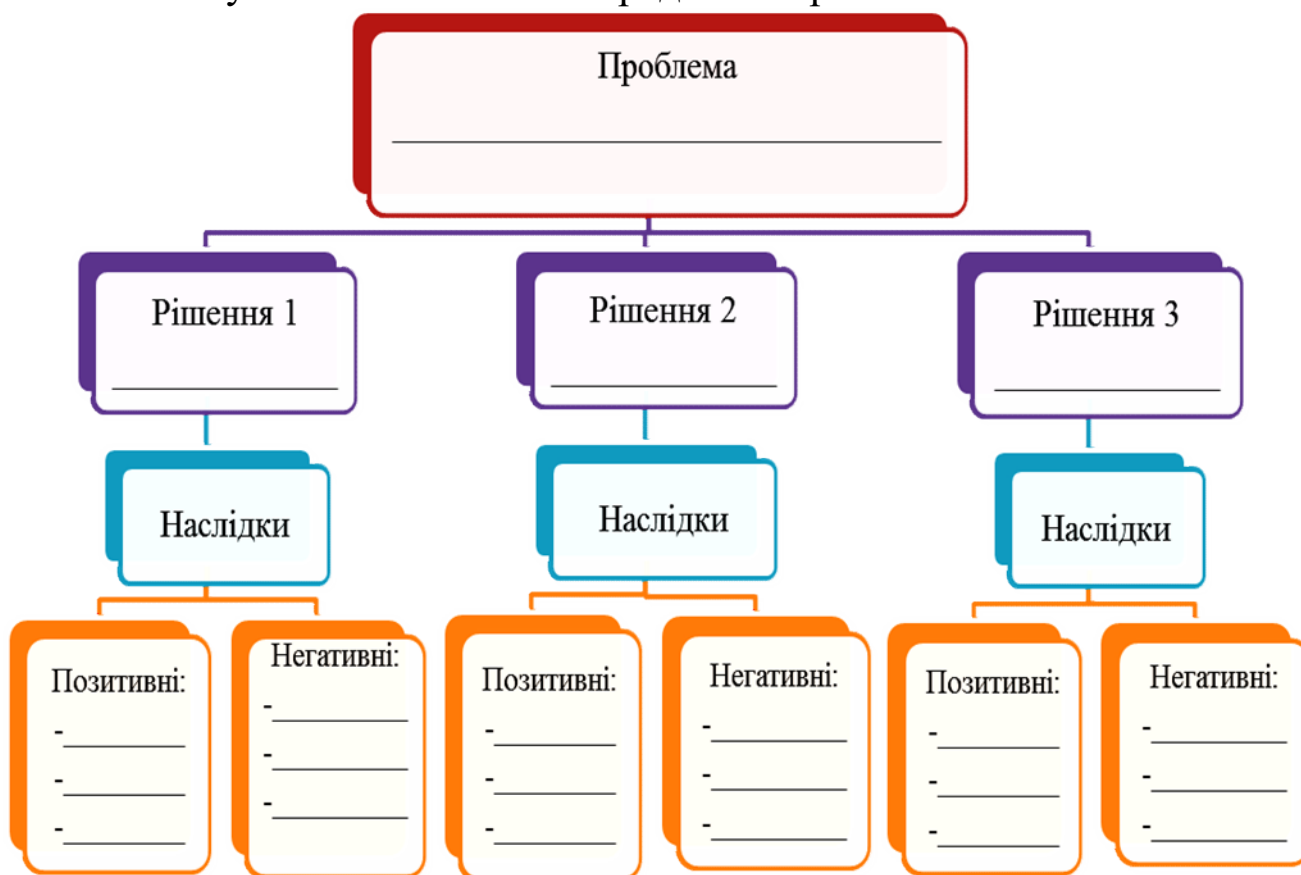
Інструкція. Учасникам пропонується складний для розуміння текст, наприклад, лекція нейрохірурга Р. Блейлока «Зв'язок між харчуванням та поведінкою», де розкривається поняття «гіперактивність», проводиться паралель між вживанням цукру та поведінкою, злочинністю і харчуванням, пояснюються впливи триптофану, тирозину й ниозину на поведінку людини. (Связь между питанием и поведением // Medical Nature/ Природная медицина. –2014. – № 1 (17) – С. 60–62). Кожен учасник на окремих картках отримує фрагмент запропонованої лекції, із яким

потрібно ознайомитися протягом декількох хвилин. Далі кожен учасник обирає собі пару і викладає зміст запропонованого йому фрагмента таким чином, щоб колега зрозумів суть матеріалу. В той же час, потрібно самому отримати інформацію від свого напарника. Надалі відбувається зміна партнерів по спілкуванню. На завершення пропонується декільком учасникам повідомити, що нового вони дізналися від своїх колег із запропонованих фрагментів лекції.

На основі такої вправи вчитель, виступаючи, в ролі «учня», якому потрібно засвоїти зміст маловідомого матеріалу, все більше усвідомлює, що йому, як учителю, здається простим, в учня викликає значні труднощі. Отже, виникає потреба у вдосконаленні своєї педагогічної майстерності застосування слова у навчанні школярів.

2.2.2. Вправа «Дерево рішень».

Виконується на основі попередньої вправи.



Мал. 1. Дерево рішень

Інструкція. Уявимо, що нам потрібно викласти матеріал, з яким ознайомилися у попередній вправі, молодшим школярам. Які поєднання словесних методів навчання ми використаємо? У кожного з учасників є зразок «дерева рішень» (мал. 1).

Визначте суть проблеми та можливі шляхи її розв'язання з погляду оцінки позитивних наслідків та ризиків, які виникають у результаті використання різних поєднань словесних методів навчання. При цьому дотримуйтеся таких етапів: 1) формулювання кінцевої мети; 2) визначення сукупності можливих дій для досягнення сформульованої мети; 3) оцінка можливих варіантів дій та їх ймовірностей; 4) визначення основних характеристик; 5) прийняття рішення.

На завершення вправи робимо висновок про необхідність виваженого підходу до вибору та поєднання методів навчання.

2.3. Блок розвитку практичних навичок.

2.3.1. Вправа «Судове слухання».

Учасники об'єднуються у мікрогрупи по 3 особи. Двом учасникам із кожної мікрогрупи пропонується відеозапис фрагменту уроку, на якому були використані у різних поєднаннях словесні методи навчання. Перший учасник буде виконувати роль обвинувачувача, який підбирає аргументи проти запропонованого поєднання, другий учасник – захисника, який підтримує ефективність обраних поєднань методів навчання. Третій учасник із кожної мікрогрупи розробляє перелік запитань, які можуть його зацікавити з погляду ефективного поєднання словесних методів навчання, він буде виконувати роль судді. На основі аргументів, що були висловлені «обвинувачувачем» та «захисником», «суддя» повинен прийняти остаточне рішення. Особливістю прийняття ним такого рішення є те, що він не мав можливості спостерігати фрагмент уроку, тому має можливість лише спиратися на аргументи інших.

На етапі рефлексії «суддя» визначає, які аргументи, на його думку, були слухними для прийняття рішення, а які – не досить вдалими та формулює висновок щодо умов ефективного

поєднання словесних методів навчання.

2.3.2. Вправа «Народження зірки».

Послухайте притчу «Народження зірки».

В одному маленькому містечку жив собі ліхтарник. Він був такий старий, як і його ліхтар, що стояв у старому–престарому парку. Цей ліхтарник щовечора запалював ліхтар. Мешканці міста вважали цю роботу безглуздою і марною. А старий ліхтарник думав інакше. Він вважав, що його робота потрібна. І коли ввечері він запалює ліхтар, то начебто народжується ще одна зірка. Мандрівникові вона вказує шлях, винахідникові видається задачею з двома невідомими, творчих людей спонукає до роздумів.

Якщо зірку запалюють – то це комусь потрібно. В усьому, що живе і що існує, є свій сенс, а отже, і своє призначення. У веселці й сонці, у заході й сході, у квітці й дереві.

(Взято зі статті Гончаренко С., Пушкар Н. Творчий педагог – творчі діти. Ділова гра для вчителів початкових класів. // Початкова школа. – 2016. – № 4. – С. 45.)

Інструкція. Працюючи в парах, визначте:

– які невідомі задачі необхідно розв'язувати повсякдень в освітній діяльності з молодшими школярами;

– що вас спонукає до пошуку нових поєднань методів навчання;

– чи завжди поєднання методів навчання є зрозумілим.

3. Завершальний етап.

3.1. Аналіз–оцінка.

3.1.1. Вправа «Валіза».

Інструкція. Зберемо для себе «валізу». В одне відділення «покладемо» ті уміння, які ми маємо для ефективного використання методів навчання, в інше відділення – ті уміння, які потрібні для переходу на вибір методів навчання від стереотипного до оптимізованого рівня, коли відбувається свідомий вибір методів навчання із урахуванням багатьох критеріїв. Уміння записуємо на окремих аркушах і вкладаємо у різні файли. На наступних тренінгових заняттях будемо змінювати

нашу «валізу», збільшуючи кількість умінь у першому відділенні і зменшуючи – у другому.



3.2. Прощання.

Завдання для міркування: провести аналіз своєї діяльності щодо ефективного застосування поєднання словесних методів навчання, визначити, на якому рівні конструюється поєднання методів навчання, якими критеріями послуговуються, яких знань не вистачає.

Тренінг

«Технології, методи, прийоми, словесні методи навчання, поєднання словесних методів навчання»



Мета: актуалізація та узагальнення знань щодо суті методів навчання в цілому та словесних методів зокрема, умови ефективності окремих методів навчання та їх поєднань, процедури вибору окремих методів навчання, алгоритми поєднання словесних методів навчання.

Хід тренінгу:

1. Вступ.

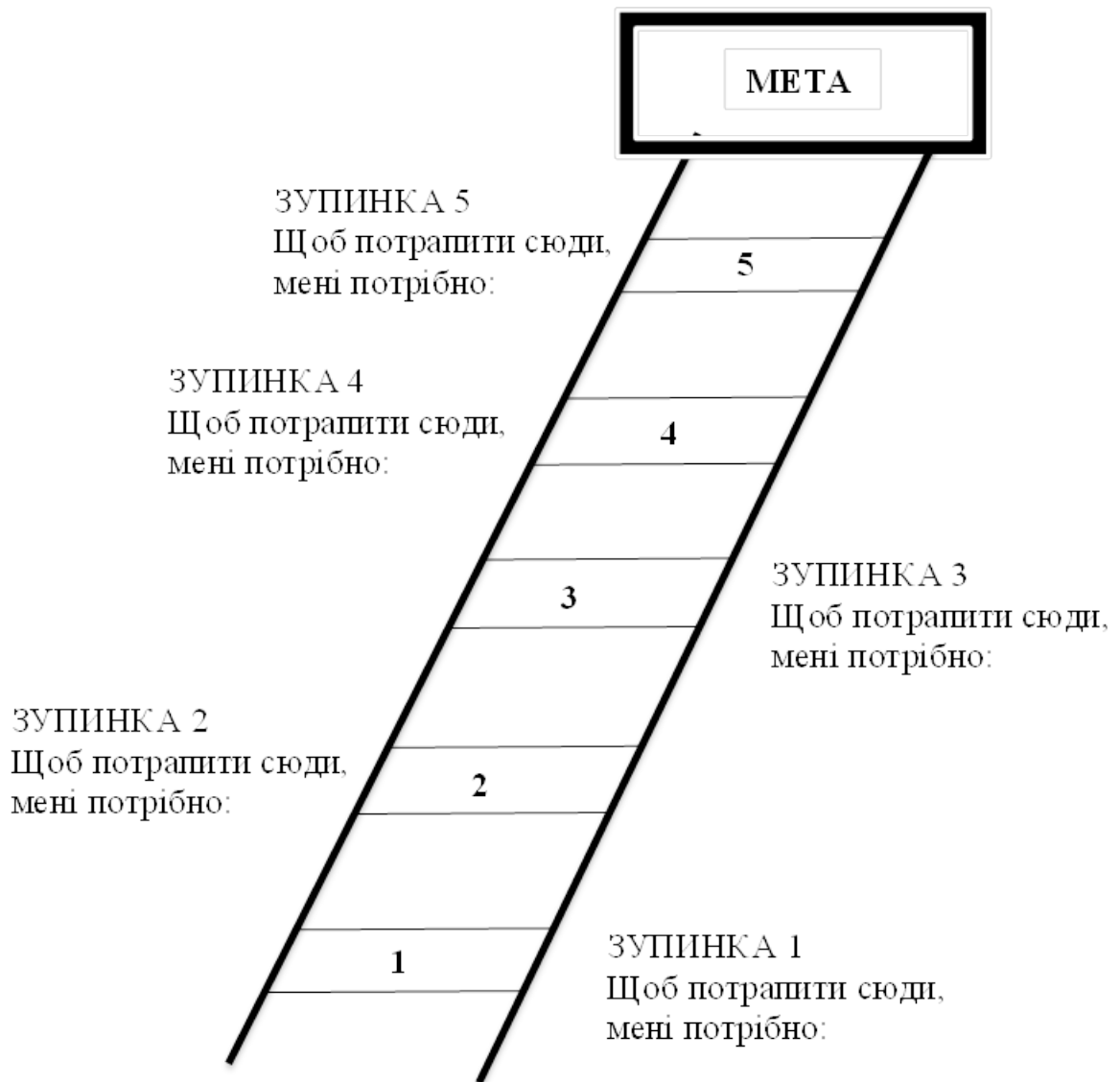
1.1. Повідомлення теми тренінгу.

Для ефективного використання методів навчання, в тому числі й словесних, необхідно добре орієнтуватися в їх суті, різноманітті, умовах оптимального вибору та поєднання.

1.2. Очікування.

Вправа «Карта моїх цілей».

Інструкція. Учасники тренінгу отримують малюнок «Карта моїх цілей» (мал. 2).



Мал. 2. Карта моїх цілей

Ця карта допоможе вам скласти план досягнення своїх цілей. Уявіть, що мета – це місце, куди ви прагнете. «Зупинки» на карті – це ті місця, які вам доведеться відвідати на своєму шляху.

Потім об'єднайтесь у пари й обговоріть, що ви хотіли б отримати в результаті участі у тренінгу. Нехай кожен учасник тренінгу запише це над малюнком поряд зі словом «Мета».

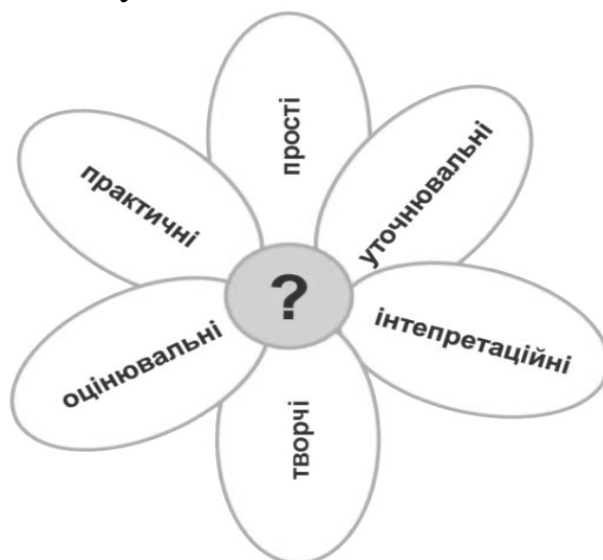
Після цього вся група збирається в коло і кожен з учасників розповідає, які цілі він собі поставив. Під час обговорення кожен учасник вносить зміни й доповнення до зупинок на карті та вирішує, як буде відмічати своє просування.

Копії карток зберігаються у керівника групи. На всіх наступних заняттях, окремих їх етапах картки можуть використовуватися для того, щоб відмічати своє просування, коригувати або змінювати зупинки.

2. Основна частина.

2.1. Блок визначення та актуалізації проблеми.

Вправа «Ромашка Блума».



Інструкція. Відповідно до педагогічного принципу таксономії американського психолога Бенджаміна Блума та його шести рівнів навчальних цілей в когнітивній сфері: знання – розуміння – застосування – аналіз – синтез – оцінка, сформулюйте запитання для своїх колег на основі ознайомлення з фрагментом роботи І. Підласого:

- 1) фактичні питання;
- 2) уточнювальні питання;
- 3) пояснювальні питання;
- 4) творчі питання, де є елемент прогнозу / припущення;
- 5) оцінювальні питання;
- 6) практичні питання, що висвітлюють зв'язок теорії з практикою.

Кожен учасник по черзі ставить по одному запитанню різного виду, інші учасники відповідають на нього. На завершення має бути зроблено висновок щодо алгоритму вибору методів навчання, їх поєднання.

I. Підласий пише: «Відомо: у кожного вчителя той метод найкращий, за допомогою якого він домагається необхідних результатів. У кожного він свій і найчастіше не теоретично стерильний, а якийсь синтетичний, зібраний зі шматків багатьох методів, якому і назви немає. Учитель створив його, вистраждав, звик до нього. Найчастіше, цей метод не найкращий. А як перейти до кращого, як його створити, де про нього довідатися, як вибрати – ось питання?...

У цьому зв'язку невеликий відступ. Мені дуже подобається визначення методу, що давалося в дореволюційних дидактичних посібниках: метод – мистецтво вчителя направляти думки учнів у потрібне річище і організовувати роботу за наміченим планом. Отже, мистецтво! Магічна чарівність і приваблююча сила цього слова здатні зворушити серце навіть суворого аналітика. Але бачити в методі лише мистецтво – означає заперечувати очевидне: у методі є не тільки творчість, але й логіка. Успішно навчають не тільки артисти, але й суворі педанти. Тому справедливим є й інше визначення методу як системи алгоритмізованих логічних дій, що забезпечує досягнення мети. Чого ж у ньому більше – холодної логіки чи гарячого вчительського серця, розрахунку чи імпровізації?

Наукове прогнозування і практичний вибір методів для завтрашнього уроку ґрунтуються на *логіці*, а тому вимагають утворення і застосування відповідного поняття. Якби ми уявили собі метод як об'єкт у просторі, то побачили б справжній діамант. Одна з плідних сучасних ідей полягає в тому, щоб розглядати метод як багатомірне явище, що охоплює майстерність у визначенні відношень, що існують у навчально-виховному процесі. Що насамперед виявляється в методі? Це: запроектовані вчителем цілі навчально-виховної діяльності; шляхи, що обирає педагог для їхнього досягнення; способи взаємодії, що відповідають поставленим завданням; зміст навчання у поєднанні з конкретним навчальним матеріалом; співробітництво вчителя з учнями; логіка навчально-виховного процесу (закони, закономірності, принципи);

джерела інформації; взаємонавчання учнів; активність учасників навчально-виховного процесу; майстерність учителя; система прийомів і засобів навчання та інші істотні ознаки. Звідси зрозуміло, чому так важко дати однозначне і повне визначення методу. Тому однією дефініцією, навіть найкращою, ми не здатні охопити і показати всю повноту багатомірного явища. Доводиться користуватися спрощеними, а тому, природно, неповними і неадекватними визначеннями. До слова сказати, коли спробували записати більш-менш повне визначення методу на основі усіх відомих нині його істотних ознак, то воно зайняло кілька сторінок і виявилось таким же малоприслужним для практичного застосування, як і скорочене.

Для вирішення завдань продуктивного навчання уявімо метод як єдність внутрішньої логіки і зовнішніх способів її реалізації. Внутрішня логіка методів – це шляхи досягнення наміченої мети, а зовнішній прояв – способи взаємодії педагогів з учнями. Шляхи розраховуються, проектуються, а взаємодія вимагає культури, майстерності, педагогічної техніки. ...

... зараз подумаємо про теоретичний розрахунок методів. Практично це означає вирішення завдання вибору найкращого шляху, що приведе нас до кінцевої мети з найменшими витратами зусиль, та ще й у найкоротший час ...

Творчі муки педагога – це типові прогностичні роздуми, що у кінцевому підсумку ведуть до вибору *оптимального методу*. Але вони інтуїтивні. Наукове прогнозування відрізняється від інтуїтивного відчуття придатності методу. Під ним розуміється передбачення, що здійснюється за допомогою розрахунків, його результат виступає у формі істинного наукового судження – прогнозу.

Основне завдання прогнозування методів полягає у тому, щоб за допомогою наукового аналізу одержати знання про доцільність застосування тих чи інших методів для досягнення намічених цілей. Наукове передбачення відрізняється від інтуїтивних припущень насамперед обґрунтованістю, логічною чіткістю і послідовністю.

Педагогічна інтуїція і практичний досвід – добрі поради, їхнього значення і важливості ніхто не заперечує, але не вони в остаточному підсумку вирішують проблему масового підвищення ефективності вибору. Потрібно спиратися на аналітичну технологію, що гарантує надійні результати вибору методів і початку, і досвідченим педагогам.

Але на шляху наукового прогнозування і вибору методів чимало перешкод. Якби критерієм продуктивності й якості навчально-виховного процесу був якийсь один показник, то задача оптимального вибору методів вирішувалася б порівняно просто. Але в реальному процесі цей критерій завжди комплексний, містить у собі низку різнопланових показників. Одні потрібно мінімізувати, зробити найменшими (наприклад, витрати часу), інші – максимізувати, зробити найвищими (наприклад, якість знань). Якщо до цього додати ще кілька важливих педагогічних умов, хоча б ту, що не можна постійно працювати одним методом, а необхідно урізноманітнювати способи діяльності у зв'язку з коливаннями уваги, активності, працездатності, ... а також і ту, що кожен учитель віддає перевагу «своїм» методам вирішення проблем, то бачимо, що прогнозувати методи і справді нелегко...

Сучасна педагогічна теорія пропонує учителю великий вибір методів, буквально на усі випадки життя, для вирішення будь-яких проблем, для роботи у будь-якій технології і досягнення яких завгодно результатів. Для кожної технології, для кожної групи завдань існують деякі «свої» методи, за допомогою яких одержуються найвищі результати. Ефективність застосування методу залежить від того, чи правильно він підібраний, чи відповідають його можливості тим завданням, які будуть вирішуватися за його допомогою. Друга складова частина успіху – майстерність застосування методів безпосередньо на уроці. Один висновок ми вже можемо зробити: немає методів ефективних чи неефективних, добрих і поганих. Є методи неправильно підібрані. Кожен метод ефективний за умови його правильного вибору і майстерного застосування.

Щоб зробити вибір методів правильним, потрібно добре знати функції і можливості кожного методу. Як відомо, усі методи виконують три функції – навчальну, розвивальну, виховну. До того ж, для якоїсь однієї функції метод завжди більш придатний, ніж для інших. Загальними функціями всіх методів є спонукальна і контрольна-корекційна. У межах загальних функцій виділяються завдання, що ефективніше вирішуються за допомогою окремих методів чи їхніх сполучень.»

(Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – С. 471–475.)

2.2. Блок пошуку шляхів вирішення проблеми та отримання інформації.

2.2.1. Вправа «Реклама».

Інструкція. Учасники об'єднуються в пари, кожна з яких отримує назву словесного метода навчання. Завдання: прорекламувати отриманий метод навчання без вказівки його назви.

По завершенню реклами всі учасники визначають, які саме словесні методи навчання були рекламовані; аналізують: на які позитивні сторони цих методів вказували «рекламодавні»; завдяки яким засобам вдалося ефективно прорекламувати словесні методи навчання; як ці засоби можна використовувати у процесі навчання молодших школярів.

2.2.2. Вправа «Незакінчене речення».

Інструкція. Учасникам пропонуються поняття: аналіз, моделювання, проектування, діагностування, прогнозування. Необхідно закінчити речення, використовуючи запропоновані поняття:

– Процес вибору методів навчання, їх поєднання є інтегративним утворенням, що містить

– Першим етапом вибору методів навчання, їх поєднання є ...

– Аналіз у процесі поєднання словесних методів навчання передбачає ...

- Другим етапом вибору методів навчання, їх поєднання є ...
- Діагностування у процесі вибору методів навчання, їх поєднання передбачає...
- Третім етапом вибору методів навчання, їх поєднання є...
- Прогнозування у процесі вибору методів навчання, їх поєднання передбачає...
- Четвертим етапом вибору методів навчання, їх поєднання є...
- Проектування у процесі вибору методів навчання, їх поєднання передбачає...
- П'ятим етапом вибору методів навчання, їх поєднання є...
- Моделювання у процесі вибору методів навчання, їх поєднання передбачає...
- Етапи вибору методів навчання, їх поєднання об'єднані...

Після кожного речення відбувається обговорення його продовження і вибір оптимального продовження.

На завершення справи необхідно сформулювати загальний висновок щодо процесу вибору методів навчання, їх поєднання, який є інтегративним утворенням, що містить взаємопов'язані та взаємообумовлені, об'єднані між собою прямим і зворотним зв'язками компоненти: аналіз, діагностування, прогнозування, проектування, моделювання.

2.2.3. Вправа «Аналіз зв'язку цілей навчання та методів навчання».

Інструкція.

О. Мельник пропонує алгоритм підготовки та проведення уроку на засадах компетентнісного підходу. Одним із етапів підготовки до уроку є формулювання мети й прогнозованих результатів уроку. Автор дає такі рекомендації вчителю із підготовки на цьому етапі:

«Знання (цитувати, дати означення, описувати, пронумерувати, знаходити, дізнатися, скласти перелік, маркувати, розміщувати, підходити, запам'ятовувати, називати, згадувати, декламувати, упізнавати, реєструвати, розповідати,

повторювати, звітувати, відновити, встановити, стверджувати, зводити в таблицю).

Розуміння (роз'яснювати, підтверджувати, захищати думку (ідею), обговорювати, розрізняти, створити потрібне (копію), ставити за взірць, пояснювати, висловлювати, продовжувати, ілюструвати, робити висновок, перекладати, розміщувати, переказувати, провіщати, розповідати, повідомляти, відтворювати, формулювати по-іншому, розказувати заново, перевіряти, переписувати, вибирати, розуміти).

Застосування (застосовувати, обчислювати, проводити, обирати, рахувати, демонструвати, створити виставу, здійснювати, виставляти, експериментувати, наводити приклади, виконувати, робити, моделювати, модифікувати, функціонувати, здійснювати, практикувати, складати, показувати, імітувати, робити ескіз, вирішувати, використовувати).

Аналіз (аналізувати, розцінювати, розставляти, пояснювати, розподіляти за категоріями, класифікувати, порівнювати, поєднувати, протиставляти, вирішувати, викривати, виявляти протиріччя, встановлювати, робити діаграму, розрізняти, виділяти, розтинати, оглядати, узагальнювати, групувати, робити припущення, уявляти, перевіряти, розпоряджатися, організовувати, окреслювати, зондувати, вибирати, відділяти, резюмувати, випробовувати).

Оцінювання (оцінювати, аргументувати, визначати вартість, цінність, перевіряти, закінчувати, переконувати, критикувати, рецензувати, робити висновки, відстоювати, встановлювати вартість, будувати гіпотезу, судити, ставити за рангом, встановлювати рейтинг, рекомендувати, перевіряти, роздивлятися, підтримувати, зважувати).

Синтез (реалізувати, складати, об'єднувати, компонувати, готувати, будувати, вигадувати, створювати, проектувати, розвивати, придумувати, формулювати, спричиняти, об'єднувати, інтегрувати, винаходити, робити, видозмінювати, походити, планувати, виробляти, пропонувати, переставляти, заміщати,

трансформувати).»

(Мельник О. Алгоритм підготовки та проведення уроку на засадах компетентнісного підходу. // Початкова школа. – 2019. – № 10. – С. 47.)

Працюючи в парах, спираючись на програму однієї із навчальних дисциплін, оберіть окрему тему та розділіть навчальний матеріал на окремі частини, виокремивши в цьому матеріалі знання, ключові та предметні компетентності, способи навчальної діяльності, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до самого себе.

Оберіть по одній меті із кожної групи цілей і визначте словесні методи навчання та прийоми, які є ефективними для досягнення вказаних цілей.

Наведіть приклади поєднання словесних методів навчання для досягнення вказаних цілей у процесі вивчення конкретних тем.

Поділіться з іншими учасниками найбільш вдалими, на вашу думку, міркуваннями щодо використання поєднання словесних методів навчання із урахуванням мети навчання.

2.2.4. Вправа «Ключові слова».

Інструкція.

2.2.4.1. Встановіть зв'язок між рівнем розвитку пізнавальних процесів молодших школярів (уваги, мислення, пам'яті, уяви) та методами навчання у кожному із запропонованих варіантів:

1. Учні розглядають майже всі частини, властивості навчального предмета, але взаємозв'язків між ними ще не встановлюють, тобто вони перелічують у певній послідовності відокремлені частини або властивості без взаємозв'язку між ними.

2. Учні здійснюють синтез, який відбувається на основі практичних дій з предметами.

3. Першокласники здатні цілеспрямовано доволно запам'ятовувати нецікавий для них матеріал.

4. Молодший шкільний вік сенситивний для формування вищих форм доволного запам'ятовування.

5. Стійкість уваги молодшого школяра недостатньо розвинена.

6. Низький рівень концентрації уваги.

7. Зростає швидкість утворення образів фантазії.

8. Активність творчої уяви молодших школярів змінюється залежно від поставленого перед ними завдання.

До кожного варіанту поставте питання: хто?, що?, навіщо?, де?, чим?, як?, коли?.

Методом «Мозкового штурму» знайдіть відповідь на сформульовані питання.

Виходячи з відповідей визначте, які зв'язки існують між рівнем розвитку пізнавальних процесів молодших школярів та методами навчання.

2.2.4.2. Встановіть зв'язок між мотивами учіння молодших школярів та методами навчання у запропонованих ситуаціях:

1. У більшості дітей класу переважає позитивне ставлення до школи, повна довіра до вчителя, готовність сприймати й наслідувати, гостра потреба у нових враженнях, природна допитливість.

2. В класі виділилися діти з інтелектуальною ініціативою (термін Д. Б. Богоявленської) – з яскраво вираженим бажанням виявити своє ставлення до всього, що відбувається на уроці, поламати голову над складним завданням.

3. В класі є 2 учні – пустуни, які вже не бояться показувати байдужість до навчання, пошук нового їх відверто не цікавить, а низькі оцінки надовго не засмучують.

До кожної ситуації поставте ключові питання: хто?, що?, навіщо?, де?, чим?, як?, коли?.

Методом «Мозкового штурму» знайдіть відповідь на сформульовані питання.

Виходячи з відповідей визначте, які зв'язки існують між мотивами учіння молодших школярів та методами навчання.

2.2.4.3. Встановіть зв'язок між видами діяльності суб'єктів навчання (організаційною, комунікативною, навчально-

пізнавальною, навчально-практичною, ігровою, контрольньо-оцінювальною, рефлексивною) та методами навчання. До кожного виду діяльності поставте ключові питання: хто?, що?, навіщо?, де?, чим?, як?, коли?.

Методом «Мозкового штурму» знайдіть відповідь на сформульовані питання.

Виходячи з відповідей визначте, які зв'язки існують між видами діяльності та методами навчання.

2.2.4.4. Установіть зв'язок між компонентами навчання (цільовим, стимулювально-мотиваційним, змістовим, процесуальним, контрольньо-регулювальним, оцінювально-результативним, суб'єкт-суб'єктним) та методами навчання. До кожного компонента поставте ключові питання: хто?, що?, навіщо?, де?, чим?, як?, коли?.

Методом «Мозкового штурму» знайдіть відповідь на сформульовані питання.

Виходячи з відповідей визначте, які зв'язки існують між компонентами навчання та його методами.

На завершення виконання вправи формулюється висновок, що включення учнів у різні види діяльності із урахуванням компонентів навчання, рівня розвитку пізнавальних процесів, мотивів учіння передбачають вибір як теоретичних, так і емпіричних методів, з огляду на зовнішню і внутрішню сторони навчальної діяльності й залежно від домінування розумових актів чи практичних дій у навчальній діяльності.

2.2.5. Вправи «Незакінчене речення», «Мозковий штурм».

Інструкція.

О. Лисенко наголошує, що педагогічні інновації пов'язані із застосуванням інтерактивних методів у навчальній та виховній діяльності вчителя, при цьому вказує на суть інтерактивного навчання, що «полягає в тому, що взаємодію вчителя й учня розуміють як безпосередню міжособистісну комунікацію, найважливішою особливістю якої є здатність людини «брати» на себе роль іншого, уявляти, як її сприймає партнер або група у

спілкуванні, і відповідно інтерпретувати ситуацію та конструювати власні дії».

І далі авторка розглядає такі інтерактивні методи навчання: асоціативний куц, займи позицію, мозковий штурм, мікрофон, метод «Прес». Зокрема, таким чином характеризує метод «Мікрофон» та метод «Прес»:

«Технологія «Мікрофон» надає можливість кожному учневі висловити своє ставлення (відповісти на питання). Ця технологія передбачає дотримання вимоги чіткості висловлювання, а також право учня відмовитись від слова».

Метод «Прес»: «Цей метод слід використовувати тоді, коли виникають суперечливі питання та під час проведення вправ, у яких треба зайняти визначену позицію з обговорюваної проблеми. Цей метод дає учням змогу під час уроків вибирати аргументи або висловлювати свою думку з дискусійного питання. Метод допомагає учням пояснити свої думки та сформулювати їх у виразній і стислій формі».

(Лисенко О. Інтерактивні технології. // Початкова освіта. – 2014. – № 7 (727). – С. 36–37.)

1. Закінчіть речення:

– «Мікрофон», «Прес», «Асоціативний куц», «Мозковий штурм», «Займи позицію» – це ... (методи навчання, технології навчання, прийоми навчання, форми організації навчання).

– Технологія навчання – це ...

– Метод навчання – це ...

– Прийом навчання – це ...

2. За допомогою вправи «Прес» покажіть зв'язки між поняттями «технологія», «метод навчання» і «прийом навчання». Висловлювання має здійснюватися у чотири етапи: висловлювання власної позиції (на мою думку...), її мотивування (тому що ...), наведення аргументів (наприклад, ...), формулювання висновку (отже...). Необхідно більш уважно ставитися до правильного, чіткого формулювання висловлювання, усвідомлення схеми доведення до свідомості співрозмовника

власного бачення проблеми, логіки подання інформації. Таким чином, учасники продемонструють уміння робити висновки та наводити аргументи щодо підтвердження власного погляду на проблему, широту поглядів.

3. За допомогою вправи «Мозковий штурм» на прикладі конкретної технології встановіть зв'язки між окремими методами, які використовуються у цій технології, та їх внутрішньою структурою. Запропонуйте варіанти використання вказаних технологій / методів навчання при вивченні конкретних навчальних дисциплін. Працюйте в групі з 5-6 осіб.

2.2.6. Вправа «Ментальна карта / Карта пам'яті / Інтелект-карта / майндмеппінг».

Інструкція. Структуруйте ідеї, з якими ви ознайомились у ході тренінгового заняття щодо технології, методів і прийомів навчання, процедури вибору та поєднання словесних методів навчання, у вигляді діаграми, на якій зображені терміни / поняття, правила, закономірності, що пов'язані гілками, які відходять від центрального поняття або ідеї.

Поради Т. Бьюзена, розробника техніки ментальних карт, з їх створення:

1. Важливо розміщувати слова на гілках, а не в ромбах і паралелепіпедах тощо. Важливо і те, що гілки повинні бути живими, гнучкими, загалом органічними. Малювання ментальної карти в стилі традиційної схеми повністю заперечує ідею майндмеппінгу. Це сильно ускладнює рух погляду по гілках і вносить багато зайвих однакових, а отже, монотонних, об'єктів.

2. Писати на кожній лінії тільки одне ключове слово. Кожне слово містить тисячі можливих асоціацій, тому склеювання слів зменшує свободу мислення. Роздільне написання слів може привести до нових ідей.

3. Довжина лінії повинна дорівнювати довжині слова. Це простіше і економніше.

4. Пишіть друкованими літерами, якомога ясно і чітко.

5. Варіювати розмір літер і товщину ліній залежно від ступеня

важливості ключового слова.

6. Обов'язково використовуйте різні кольори для основних гілок. Це допомагає цілісному і структурованому сприйняттю.

7. Часто використовувати малюнки і символи (для центральної теми малюнок обов'язковий), іноді ментальна карта взагалі може цілком складатися з малюнків.

8. Прагнути такої організації простору, щоб не залишалось порожнього місця, а гілки не розміщувалися дуже щільно. Для невеликої ментальної карти використовуйте аркуш паперу формату А4, для великої теми – А3.

9. Гілки, що розрослися, можна укласти в контури, щоб вони не змішувалися із сусідніми гілками.

10. Розташовувати лист горизонтально. Таку карту зручніше читати.

(Кеша Громенко. Авторський сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/kartyrozumu/>)

По завершенню індивідуальної роботи обговоріть у парах кожну із ментальних карт та запропонуйте спільну карту, яку презентуйте для всіх учасників тренінгу.

На наступних заняттях можна буде доповнювати розроблену вами ментальну карту на тему «Поєднання словесних методів навчання».

2.3. Блок розвитку практичних навичок.

2.3.1. Вправа «Поєднання пояснення і розповіді».

Інструкція. Робота відбувається у парах або мікрогрупах по 3–4 учасника. Кожна пара / мікрогрупа отримує термін, що позначає певне наукове поняття / явище / процес. Як ілюстративний матеріал пропонується декілька художніх творів (казок, віршів, оповідань), в яких є опис поняття / явища / процесу, а також витяги зі словникових статей, де з наукової точки зору розкривається суть цього поняття, явища, процесу. Члени мікрогрупи повинні вибрати текст, який, на їх думку, найбільш підходить для викладу навчального матеріалу школярам певного віку, підготуватися до його викладу. Крім цього стоїть завдання:

адаптувати зміст наукового тлумачення отриманого поняття / явища / процесу для дітей певної вікової категорії. Кожна мікрогрупа презентує своє бачення застосування методів розповіді та роз'яснення стосовно формування у школярів уявлень та знань про вказане поняття / явище / процес.

Після представлення викладу навчального матеріалу необхідно відповісти на питання: що найбільше запам'яталося; що було найяскравішим у розповіді, поясненні; що викликало найсильніші почуття; чи було щось неприємне; чим це викликано; чи було щось таке, що здивувало, щось несподіване; які думки виникли, коли слухали розповідь і пояснення.

На наступному етапі потрібно поставити себе на місце учнів певного віку, відповісти на аналогічні питання, але уявивши їхню можливу реакцію.

Формулюється висновок щодо визначення спільного та відмінного у застосуванні розповіді і пояснення, доцільність їх сумісного використання та умови ефективного їх поєднання у навчанні молодших школярів.

2.3.2. Вправа «Діалог».

Інструкція. Учасникам пропонується складний для сприймання учнями навчальний матеріал, наприклад, із природознавства. Учасники об'єднуються у дві підгрупи, одна з яких утворює внутрішнє коло і буде показувати вміння формулювати запитання, реагувати на відповіді, доповнюючи бесіду поясненням чи розповіддю. Друга підгрупа утворює зовнішнє коло, вона на першому етапі виступає в ролі спостерігачів. Учасники першої підгрупи по колу формулюють по одному запитанню, відповідь на яке можна дати на основі запропонованого тексту. Сусід швидко відповідає на запитання. В залежності від відповіді наступний учасник повинен доповнити відповідь поясненням чи розповіддю, або ж сформулювати нове запитання, яке пов'язане із попереднім запитанням та впливає із попередньої відповіді учасника. Вправа може закінчитися тоді, коли кожен учасник поставив по одному запитанню, або ж тоді,

коли вичерпалася тема для обговорення. Учасники зовнішнього кола на цьому етапі спостерігають за реакцією на відповіді, логічною послідовністю формулювання запитань, за чіткістю їх формулювання, а по завершенню обговорення тексту аналізують позитивні аспекти побудови бесіди у поєднанні із поясненням та розповіддю на запропоновану тему.

На завершення виконання справи відбувається групова рефлексія, під час якої учасники аналізують вербальні та невербальні засоби своєї поведінки, відповідні реакції партнера та почуття, що виникли у них під час діалогу. Доцільно відповісти на запитання про те, які вербальні (мова, голос, тембр, ритм, інтонація) та невербальні (вираз очей, погляд, міміка, жести, поза, постава) засоби є ефективними у процесі проведення бесіди у поєднанні з розповіддю та поясненням, які питання, твердження спонукали активність співрозмовників.

Необхідно сформулювати висновок щодо умов ефективного поєднання бесіди з розповіддю та поясненням.

2.3.3. Ділова гра «Використання словесних методів на етапі засвоєння нових знань».

Інструкція. Нагадайте вимоги до використання словесних методів: бесіди, розповіді, пояснення (тренер організовує спільне обговорення інформації щодо вимог до використання словесних методів навчання).

Об'єднайтесь у три групи. Кожна з груп готує етап засвоєння нових знань на уроці з природознавства з теми «Тварини лісу» (2-ий клас): [Гільберг Т. Г. Природознавство: підруч. для 2-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / Т. Г. Гільберг, Т. В. Сак. – К. : Генеза, 2012. – С. 124–127]: перша група – з використанням лише розповіді; друга група – з використанням лише пояснення; третя група – з використанням лише бесіди.

Зміст уроку: Тварини – частина живої природи. Групи тварин за зовнішніми ознаками, способом живлення, участю людей у їхньому житті. Розкриття взаємозв'язків між неживою природою і тваринами; рослинами і тваринами; між самими тваринами;

розкриття цінності тварин для природи і людини. Охорона тварин.

У процесі підготовки до проведення фрагменту уроку використовується лише матеріал підручника.

Кожна група виділяє одного «вчителя», який буде проводити фрагмент уроку. Між іншими учасниками гри розподіляються ролі «учнів» та «експертів».

Інструкція для «учнів».

Ви навчаєтесь у другому класі початкової школи. Уважно сприймаєте отримувану інформацію під час розповіді чи пояснення; берете активну участь під час бесіди, даєте достатньо розгорнуті відповіді на запитання; один учень ставить проблемні запитання.

Інструкція для «експертів».

1. Простежте, як «учитель» дотримувався вимог та методики використання словесних методів. Для цього заздалегідь підготуйте таблицю, в якій зазначте всі вимоги до використання словесних методів.

2. Сформулюйте висновок щодо ефективності застосування окремих словесних методів навчання.

Проводяться фрагменти уроків трьома «вчителями».

Слово надається «експертам», які аналізують ефективність педагогічних дій «учителів» у процесі застосування кожного із запропонованих методів навчання. Також може надаватися слово й «учням» щодо доступності, зрозумілості навчального матеріалу, який викладався за допомогою різних словесних методів навчання.

На завершальному етапі формулюється висновок щодо доцільності використання окремих словесних методів навчання чи їх поєднання.

3. Завершальний етап.

3.1. Аналіз – оцінка.

3.1.1. Вправа «Проміжний результат».

Інструкція. Учасникам потрібно відповісти на питання анкети, висловивши свою думку про сьогоднішню роботу.

Відповідаючи, варто бути відвертими, оскільки ці відповіді дозволять внести зміни в наступні заняття. Відповіді на питання анкети можна не підписувати.

1. Оцініть за 12-бальною шкалою своє залучення в роботу групи.

2. Що заважало бути більш залученим у заняття?

3. Що вдалося зрозуміти про себе, свою педагогічну майстерність у виборі та поєднанні методів навчання?

4. Що дуже сподобалось на занятті?

5. Особисті помилки на занятті?

6. Що не сподобалось на занятті?

6. Що треба вдосконалити, щоб заняття проходили більш ефективно?



Тренінг

«Дидактичні умови поєднання словесних методів навчання на практиці» (3 заняття)



Мета: застосування теоретичних знань, розвиток практичних здібностей та умінь (конструювання, моделювання, перцепції, рефлексії) при створенні комплексу словесних методів навчання в залежності від дидактичної мети, змісту навчального матеріалу, що передбачає чуттєво-емпіричний досвід та наявні теоретичні знання у школярів, узгодження монологічного та діалогічного мовлення у навчанні молодших школярів, врахування зовнішніх зв'язків у поєднанні словесних методів навчання із їх внутрішньою структурою.

Хід тренінгу:

Перше заняття.

1. Вступ.

1.1. Повідомлення теми тренінгу.

На наступних трьох заняттях проаналізуємо поєднання словесних методів навчання, що запропоновані у методичних рекомендаціях для учителів, обґрунтовуючи доцільність саме таких поєднань, в залежності від дидактичної мети, змісту навчального матеріалу, що передбачає чуттєво-емпіричний досвід та наявні теоретичні знання у школярів, узгодження

монологічного та діалогічного мовлення у навчанні молодших школярів, із урахуванням зв'язків у поєднанні словесних методів навчання із їх внутрішньою структурою, з урахуванням педагогічного досвіду окремих учителів, а потім у процесі ділової гри перевіримо їх ефективність.

У подальшому перейдемо до репродуктивно-пошукового рівня діяльності: розглянемо різні за змістом (теоретичне чи емпіричне пізнання) фрагменти навчального матеріалу, якими повинні оволодіти учні, та варіанти поєднань словесних методів навчання для досягнення таких цілей: а) вивчення нового матеріалу; б) закріплення цього матеріалу; в) узагальнення й систематизація нового матеріалу та раніше вивченого матеріалу.

Потім включимося у пошукову діяльність щодо конструювання оптимального поєднання словесних методів навчання залежно від різних умов навчального процесу. Така робота передбачає: а) конструювання поєднання словесних методів навчання індивідуально або в процесі групової роботи; б) представлення сконструйованого поєднання словесних методів навчання у процесі ділової групи; в) захист свого творчого продукту; г) самооцінку поєднання словесних методів навчання за розробленими критеріями; д) аналіз та її експертну оцінку.

1.2. Очікування.

Вправа «Карта цілей».

Учасники аналізують свою карту цілей: на якому етапі досягнення мети знаходяться, що вдалося зробити у процесі попередніх тренінгових занять, чого очікують від наступних.

2. Основна частина.

2.1. Блок визначення та актуалізації проблеми.

Вправа «Екскурс на ідеальний урок».

Інструкція. Уявіть, що ви відвідуєте ідеальний урок і є гідом для молодих учителів. Їх цікавить, яким чином учитель вибрав поєднання словесних методів навчання, що досяг максимального ефекту.

Формулюється висновок про те, що процес вдосконалення

умінь конструювання поєднання словесних методів навчання стає повноцінним і ефективним за умови узгодженості педагогом всіх основних і побічних чинників, що впливають на процес вдосконалення майстерності взаємопов'язаного використання методів навчання.

2.2. Блок пошуку шляхів вирішення проблеми та отримання інформації.

2.2.1. Вправа «Запитай автора».

Інструкція. Прочитайте фрагмент статті з енциклопедичного словника про пізнання, теоретичний та емпіричний рівні пізнання. Уявіть, що ви маєте можливість поставити автору питання, які вас зацікавили. Сформулюйте такі запитання, записавши їх на окремих аркушах. На наступному етапі кожен учасник по черзі випадково обирає одне із запитань і дає відповідь на це запитання. Інші учасники також включаються у пошук відповіді на запитання.

«Пізнання – суспільно-історичний процес здобування, нагромадження і систематизації знань про природу, суспільство, людину та її внутрішній світ. В узагальненій формі П. подається як процес взаємодії суб'єкта і об'єкта. В суб'єкт-об'єктному відношенні суб'єкт виступає активною стороною процесу – він вибирає об'єкт, визначає щодо нього свою мету, спрямовує на об'єкт свої пізнавальні здатності і відображає, трансформує та відтворює його в своїй свідомості у вигляді чуттєвих або раціональних образів, понять і суджень. У свою чергу об'єкт вимагає адекватних його природі засобів відображення, спричиняє зміст своїх ідеальних образів, що є визначальною умовою істинності знання. Тому внутрішніми складовими процесу пізнання виступають: суб'єкт з його пізнавальними здатностями; пізнавальна діяльність, що урухомлює засоби П. та реалізує пізнавальні цілі суб'єкта; об'єкт, що є першоджерелом знання; саме знання, що є результатом та безпосередньою метою пізнавального процесу. ... Основою П. виступає, по-перше, спостереження, коли має місце безпосередній контакт суб'єкта та

об'єкта, а останній дається через органи чуття і сприймання, яке є джерелом первинної інформації про об'єкт; по-друге, мислення та розум, які опосередковують об'єкт і надають осмислення чуттям та сприйманням. Взаємодія чуттєвого та раціонального складає механізм генерування знання про навколишній світ. Залежно від характеру цієї взаємодії виділяють два рівні П.: емпіричний, де домінує чуттєвий компонент творення знання, а саме знання набирає форми різноманітних фактів та їхніх систем (емпіричне знання); теоретичний, де домінує раціональний компонент, а утворене знання формується у вигляді абстракцій та їхніх систем різної сили узагальнення (теоретичне знання).» П. Йолон (Філософський енциклопедичний словник / Голова редкол. В. І. Шинкарук. – К.: Абрис, 2002. – С. 479.)

2.2.2. Вправа «Мозковий штурм».

Інструкція. Працюючи разом, дайте відповідь на питання, як теоретичний та емпіричний рівні пізнання впливають на вибір словесних методів навчання.

2.3. Блок розвитку практичних навичок.

2.3.1. Вправа «Теорія чи практика?»

Інструкція.

Яким чином у запропонованих фрагментах уроків відбувається узгодження теоретичного та емпіричного рівнів пізнання? Яка інформація, що запропонована, потребує додаткового пояснення для першокласників?

Змоделюйте (доповніть) вивчення запропонованого навчального матеріалу за допомогою інших словесних методів навчання із урахуванням можливостей узгодження теоретичного та емпіричного рівнів пізнання першокласниками навколишнього світу.

І. Ягупа пропонує інтегроване заняття на тему «Що таке Батьківщина» у першому класі із інтегрованого курсу «Я досліджую світ», одним із етапів якого є ознайомлення вихованців із державними символами України. Для досягнення цієї мети розроблені такі фрагменти уроку: інформація вчителя про

символи України; робота в групах; розповідь учителя про історію Державного Герба, про історію Прапора України, бесіда про Гімн України.

Інформація вчителя про символи України.

Столиця України (головне місто) – Київ. Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб і Державний Гімн.

Герб України у вигляді золотого тризуба на синьому тлі символізує мир і творчу працю, єдність землі, води і повітря.

У Прапорі України поєднані сині і жовті кольори. Це кольори чистого неба та пшеничного поля. Державний Прапор є символом миру і достатку.

Фізкультхвилинка.

Ми мандруєм, ми мандруєм,

Україною крокуєм.

Ось побачили Карпати,

Як вершину нам дістати?

Заглядаємо в озерця,

Не торкнутися нам дна!

Так ми довго-довго йшли,

І до групи знов прийшли!

Робота в групах.

Завдання.

1) Розглянути малюнок Державного Прапора України та Герба України. Звернути увагу на форму, колір.

2) Розфарбувати Прапор України, Герб України.

Пофантазуй! Що означають ці кольори? (Кожна група висловлює свою думку).

Розповідь учителя про історію нашого Герба.

З найдавніших часів Тризуб шанують українці як магічний знак, що оберігає від злих духів. Цьому зображенню, що його знаходять науковці на давніх монетах, печатках, посуді, цеглі, настінних розписах, майже два тисячоліття.

Учені ще досі сперечаються, що означає наш тризуб. Одним

він нагадує сокола, що витає в небі, інші бачать у ньому якір, ще інші – символ триєдиного світу. Українці – наші сучасники, бачать у тризубі зашифроване слово ВОЛЯ (покажіть це слово на тризубі).

А що бачиш у нашому Гербі ти?

Розповідь учителя про історію Прапора України.

Наш прапор – синьо-жовтий. Синій колір символізує небо, а жовтий – пшеничне колосся. Жовтий і синій кольори використовувалися здавна на гербах князів Київської Русі. Синьо-жовті хоругви мали наші лицарі-козаки.

Сто років тому під синьо-жовтим стягом українці боролися за Українську Народну Республіку. За радянських часів до проголошення незалежної України синьо-жовтий стяг був заборонений, за значок із синьо-жовтим прапором можна було потрапити до в'язниці.

Із цим прапором боролися за незалежність України, тому він став державним символом, який шанують українці. Тепер у незалежній Україні існує гарна традиція – на День Незалежності прикрашати свої домівки українським синьо-жовтим прапором.

Бесіда про Гімн України.

Кожна держава має свою урочисту пісню, яка є символом незалежності. Ця пісня називається Гімном. Гімн допомагає людям об'єднуватися, викликає патріотичні почуття. Ця пісня – особлива, тому її треба слухати стоячи, а ще можна тримати руку на серці.

Слухання Гімну України.

(Ягупа І. Інтегровані заняття у 1 класі. // Початкова школа. – 2018. – № 1. – С. 28.)

Т. Чемерис з метою продовження роботи з вивчення учнями державних символів України пропонує учням послухати легенду.

Жила собі жінка. І мала вона трьох синів. Сини зростали чесними, сміливими, дуже любили свою неньку і готові були віддати за неї своє життя. Виросли сини і розійшлися світами, прославляючи свою матір. Найстаршому мати подарувала на

згадку про себе золоту корону з трьома промінцями. Корона зігрівала люд, вела вперед, показувала шлях до кращого життя. За цю трипроменею корону люди дали першому синові ім'я Тризуб. Середньому синові мати подарувала в дорогу блакитно-жовтий одяг. Сміливий і сильний був середній син, прославив матір героїчними звитягами. Люди запам'ятали його й прозвали Прапором. А найменший син отримав у дарунок від матері соловейків голос. І де б він не був, усюди лунала його дзвінка урочиста пісня. За голос і величний спів люди дали йому ім'я Гімн. Так і донині по всьому світу золотий тризуб, синьо-жовтий прапор і урочистий гімн прославляють рідну неньку – Україну. Вони стали державними символами України.

На першій сторінці батьківського уроку, що передбачає ознайомлення зі сторінками журналу «Символи моєї України», учні отримують інформацію про тризуб.

Мама учня. Герб – це символічний знак, ключ до історії роду, міста, держави. Герби бувають різні: на них зображають рослини, звірів, птахів. Цей знак свідчить про те, чим славна держава, що символізує її могутність. Герб – офіційна емблема держави, що зображується на грошових знаках, печатках, на офіційних вивісках державних установ.

Малий Державний Герб України – золотий тризуб на блакитному тлі. Він зустрічається ще з часів Київської Русі. Отже, нашому гербу – більше тисячі років! Тризуб можна намалювати так, що він матиме вигляд переплетених літер заповітного для кожного українця слова «воля». А ще число три завжди вважалося магічним. Пригадайте, як у народних казках згадується і про три бажання, які виконують чарівники, і про трьох богатирів, і про три дороги, що простеляються перед казковими героями, і про тридев'яте царство.

Учень. Тризуб.

Наш герб – тризуб. У ньому сила

Отця небесного і сина.

Уважно придивись до нього –

На Духа схожий він Святого,
Що голубом злетів з небес
І у людських серцях воскрес.
Тризуб, немов сім'я єдина,
Де тато, мама і дитина
Живуть у мирі та любові
На Україні вольній, новій.

(В. Паронова)

Вчитель. Незважаючи на всілякі заборони й утиски, тризуб продовжує жити в українському народі. Відродження його як національного символу почалося в роки першої світової війни національно-свідомими силами, що відстоювали ідею відбудови незалежної соборної України-Русі.

У 2018 році на засіданні Центральної Ради її голова Михайло Грушевський висунув пропозицію затвердити державним Гербом Української Народної Республіки тризуб, знак княжої влади Київської Русі.

Нове народження тризуба відбулося 19 лютого 1992 року, коли було прийнято Постанову про герб України. Так цей символ, зазнавши протягом своєї тисячолітньої історії стрімких злетів і падінь, знову посів гідне місце в символіці нашої держави.

(Чемерис Т. Символи моєї України (Батьківський урок). // Початкова школа. – 2018. – № 1. – С. 58.)

Виконання вправи завершується формулюванням висновку щодо ефективності поєднання певних словесних методів навчання з урахуванням опори на теоретичне чи емпіричне пізнання.

2.3.2. Вправа «Парафраз».

Інструкція.

В. Сікачина, учитель початкових класів НВК «Гімназія № 143» (м. Київ) у процесі проведення циклу уроків із позакласного читання на тему «Похвала книжкам» (3-4 класи) пропонує використання такого виду роботи.

«Обговорення малюнка до твору Дмитра Павличка «Соняшник» за методикою формування образного мислення:

фасилітована дискусія з використанням парафразу.

Учитель. А зараз роздивіться уважно малюнок.

- Що тут відбувається?
- Чому ви так вважаєте?
- Що ще тут відбувається?
- Що дає вам підстави так думати?
- Чому ви так думаєте?

Інформація для вчителя:

Парафразами називаються різні види переробки тексту (зокрема літературного твору): докладне пояснення короткого тексту, скорочений виклад великого тексту (адаптація), спрощений виклад складного для розуміння тексту з короткими роз'ясненнями, перекладення прозаїчного тексту у вірші, перекладення віршів у прозу. Парафразою також може називатися частковий переказ тексту.

Парафразою називається особливий, навчальний тип коментаря до теоретичного тексту, який є близьким до тексту викладом оригіналу з поясненням. Винайшов цей тип коментарів старогрецький коментатор Аристотеля Фемістій. Його парафрази призначалися для того, щоб читати їх паралельно з відповідними текстами Аристотеля.»

(Сікачина В. Похвала книжкам. Цикл уроків. Позакласне читання. 3–4-ті класи. // Початкова освіта. – 2017. – № 5 (797). – С. 39.)

1. Обґрунтуйте ефективність використання фасилітованої дискусії із парафразом у процесі обговорення малюнків до твору, враховуючи емпіричний чи теоретичний рівні пізнання.

2. Запропонуйте варіанти використання парафрази у процесі роботи з конкретним літературним твором чи науковою статтею:

- докладне пояснення короткого тексту;
- скорочений виклад великого тексту (адаптація);
- спрощений виклад складного для розуміння тексту з короткими роз'ясненнями;
- перекладення віршів у прозу;
- частковий переказ тексту.

3. Запропонуйте варіант навчального коментаря до теоретичного тексту, який є близьким до тексту викладом оригіналу з поясненням.

4. Виділіть у запропонованих варіантах метод і прийом.

2.3.3. Вправа «Акваріум».

Інструкція. Група об'єднується у дві підгрупи.

Завдання для першої підгрупи: Обговоріть питання та сформулюйте висновок про ефективність певної послідовності логічних прийомів у процесі застосування бесіди з метою формування теоретичного мислення молодших школярів.

Завдання для другої підгрупи: Обговоріть питання та сформулюйте висновок про ефективність певної послідовності логічних прийомів у процесі застосування бесіди для емпіричного пізнання учнями навчального матеріалу.

Спочатку перша група сидить у центрі, а друга – навколо них. Інша група спостерігає за тим, як відбувається дискусія, не має права втручатися в хід обговорення, фіксує появу нових поглядів на проблему; виділяє також моменти, коли дискусія набуває деструктивного характеру та відзначає шляхи повернення в конструктивне русло. Дискусія триває 10 хвилин, а потім учасники припиняють обговорення в групі; ті, що спостерігали дають аналіз правильності, доречності аргументів, виділяють думки, які були найбільш суттєвими у веденні дискусії, зазначають моменти та наводять аргументи, що спровокували відхилення від обговорюваної теми. Потім групи міняються ролями і місцями, отримавши нову тему для обговорення, починають діалог за подібною схемою.

На завершення вправи учасники аналізують, якими новими знаннями щодо вибору методів навчання вони оволоділи, узагальнюють свої погляди на ефективне застосування словесних методів навчання, визначають, чи вдосконалили уміння вести діалог, брати ініціативу у веденні дискусії, реагувати на незадоволені репліки опонента.

2.3.4. Вправа «Моделювання методів навчання».

Інструкція.

О. Піддубко пропонує вивчення властивостей води на уроці природознавства у першому класі у процесі організації дослідницької діяльності.

«– А зараз ми займемось дослідницькою діяльністю. І наш клас перетвориться на лабораторію. Знаєте, що роблять у лабораторії? У нашій лабораторії працюватимуть учені. Ученими-дослідниками будете ви. Для дослідів нам потрібна вода.

Дослід 1.

– Понюхайте воду. Вона пахне апельсином? Лимоном? Вода має запах?

Висновок: Вода без запаху.

Дослід 2.

– Яка вода на смак? Покуштуйте. Солодка? Кисла? (Ні).

Висновок: Вода без смаку.

Дослід 3.

– Опустіть у воду ложку. Чи добре її видно?

Висновок: Вода прозора.

Дослід 4.

– Діти, якого кольору вода? Вона червона? Синя? Зелена? Тощо..

Висновок: Вода безбарвна.

Дослід 5.

– Подивіться на воду у пляшці. Яку вона має форму? А якщо воду налити у склянку. Чи змінила вода свою форму?

Висновок. Вода легко змінює форму, набуває форму посудини.

Дослід 6.

– Виллємо трохи води на тарілку. Що трапилось з водою? (Розтікається).

Висновок. Вода текуча.

Дослід 7.

– Всипте у воду сіль. Розмішайте. Що відбулося з сіллю? Зробіть висновок.

– Всипте у воду цукор. Розмішайте. Що відбулося з цукром?
Зробіть висновок.

Висновок. Вода розчиняє сіль, цукор.

Дослід 8.

– У склянку з чистою водою покладіть крейду. Розмішайте ложечкою. Що відбулося з крейдою?

– Усипте пісок. Розмішайте ложечкою. Якою стала вода?
Спостерігайте далі. Що сталося з піском?

– У склянку з чистою водою додайте кілька крапель олії. Що помітили?

Висновок. Пісок, крейда, олія не розчиняються у воді. Отже, вода розчиняє деякі речовини, а деякі – ні.»

(Піддубко О. Урок природознавства у 1 класі. // Початкова школа. – 2018. № 4. – С. 31.)

Об'єднайтесь в три групи.

Перша група розробляє фрагмент уроку з природознавства для учнів першого класу про властивості води із використанням словесних методів навчання з опорою на емпіричний рівень пізнання, але без організації дослідницької діяльності, пропонує варіант поєднання словесних методів навчання на етапі закріплення цього матеріалу та етапі узагальнення й систематизація нового матеріалу і раніше вивченого матеріалу.

Друга група розробляє фрагмент уроку з природознавства для учнів першого класу про властивості води із використанням словесних методів навчання з опорою на теоретичний рівень пізнання, пропонує варіант поєднання словесних методів навчання на етапі закріплення цього матеріалу та етапі узагальнення й систематизація нового матеріалу та раніше вивченого матеріалу.

Третя група розробляє фрагмент уроку з природознавства для учнів першого класу про властивості води із використанням словесних методів навчання з урахуванням і теоретичного, й емпіричного рівнів пізнання, пропонує варіант поєднання словесних методів навчання на етапі закріплення цього матеріалу та етапі узагальнення й систематизація нового матеріалу та раніше

вивченого матеріалу.

По завершенню відведеного часу один представник кожної групи презентує виконання свого завдання. Всі учасники аналізують як позитивні, так і негативні сторони запропонованих варіантів вивчення нового матеріалу, закріплення та узагальнення навчального матеріалу.

Виконання вправи завершується обґрунтуванням доцільності врахування теоретичного й емпіричного рівнів пізнання у процесі поєднання словесних методів навчання.

Друге заняття

2.2. Блок пошуку шляхів вирішення проблеми та отримання інформації.

2.2.1. Вправа «Асоціативний куш».

Інструкція. Скласти «Асоціативний куш» до понять «монологічне мовлення» / «діалогічне мовлення».

Пропонуйте і записуйте слова та фрази, які спадають на думку, коли чуєте ці словосполучення. Не потрібно обмірковувати, чому вам спало на думку те чи інше слово. Якщо у вас виникла певна асоціація, то вона якимось чином пов'язана із запропонованим поняттям. Коли асоціації вичерпані, тоді встановіть зв'язки між словами-асоціаціями. Встановлення зв'язків між різними поняттями є найціннішим.

Знайдіть відповіді на питання:

– Що потрібніше для дитини у повсякденному житті: діалог чи монолог?

– За яких умов у дитини розвивається монологічне мовлення, а за яких – діалогічне мовлення?

– За яких умов у навчанні молодших школярів ефективними є монологічні словесні методи навчання, а за яких – діалогічні?

2.2.2. Вправа «Запитай автора».

Інструкція. Прочитайте фрагмент посібника з педагогічної майстерності про монолог як прихований діалог. Уявіть, що ви маєте можливість поставити автору питання, які вас зацікавили.

Сформулюйте такі запитання, записавши їх на окремих аркушах. На наступному етапі кожен учасник по черзі випадково обирає одне із запитань і дає відповідь на це запитання. Інші учасники також включаються у пошук відповіді на запитання.

«Розглядаючи урок-діалог та урок-монолог, ми переконалися, що розмежування їх відбувається не за зовнішніми ознаками (скільки осіб бере участь у розмові), а за внутрішніми, психологічними характеристиками. Урок-монолог будується на суб'єкт-об'єктних засадах, а діалог передбачає суб'єкт суб'єкту взаємодію, активізацію діяльності учнів.

Уведення монологу як різновиду усного мовлення вчителя в урок-діалог, по суті, потребує трансформації його у внутрішній, прихований діалог. При одноосібному викладі матеріалу вчителем (а така необхідність постає тоді, коли бесіда недоцільна через брак досвіду учнів), тобто при зовнішньому монолозі, ми організуємо взаємодію з класом, залучаємо учнів до активного пізнавального процесу завдяки діалогізації змісту і форм повідомлення.

Діалогізація – композиційно-стилістичний прийом, який полягає у введенні елементів діалогу у виступ. Це спонукає до внутрішнього, мисленнєвого діалогу (В. С. Біблер) кожного слухача.

Як розробити діалогізований монолог?

1. Створити установку на діалогічне спілкування з класом. Обміркувати шляхи співвіднесення інтересів учнів і змісту уроку з «переданням» мети вивчення теми. Ввести у монолог звернення до аудиторії, зчитування її станів, демонстрацію спільності («ми», «подумаємо»).

2. З'ясувати головні тези, над якими повинні міркувати учні. Розподілити інформацію на блоки з орієнтацією на надзавдання, визначити систему запитань до кожного блоку (різного рівня) для організації роздумів над проблемою. Ввести різні види діалогу (прямий, непрямий, внутрішній, риторичний).

3. Обміркувати, які уявлення доцільно викликати в учнів

стосовно конкретної теми. Визначити прийоми організації співпереживання: введення словесних картин, тропів, укрупнення деталей тощо.

4. Забезпечити взаємодію педагогічною технікою (мовленням та невербальними засобами). Особливого значення слід надати діалогізації повідомлення: модальності мовлення, персоніфікації, установці на відповідь.

Модальність мовлення – вияв суб'єктивно-особистісного ставлення педагога та учнів до інформації (за Г. П. Макаровою).

Персоніфікація – виклад інформації від першої особи, звернення педагога до особистого досвіду, що пов'язаний із предметом повідомлення (за А. І. Харашем).

Установка на відповідь – використання педагогом системи засобів (вербальної пропозиції, інтонації, рухів очей тощо), щоб спонукати учнів обмірковувати відповідь на питання, дати оцінку фактам (за І. І. Васильєвою).»

(Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – С. 313–314.)

2.3. Блок розвитку практичних навичок.

2.3.1. Вправа «Побудова монологу як прихованого діалогу».

Інструкція. З. Анохіна пропонує проводити урок з природознавства у другому класі на тему «Рослини навесні» за допомогою розповіді та пояснення. Ознайомтесь із цим матеріалом та побудуйте виклад нового матеріалу з теми «Рослини навесні» у формі монологу як прихованого діалогу. Сформулюйте висновок про умови, за яких буде ефективним поєднання розповіді з поясненням, а за яких – монологу як прихованого діалогу.

«Розповідь учителя про зміни в житті рослин навесні.

Учитель. Сонечко нагріло й пробудило землю. Рослини під ласкавими промінцями сонця почали тягнутися вгору, намагаючись отримати якомога більше сонячного світла й тепла.

Весна – пора пробудження природи. За календарем вона

починається першого березня. У природі весна вступає в свої права з початком сокоруху в дерев.

Коріння дерев починає всмоктувати воду з ґрунту, а вона розчиняє запаси речовин, і цей розчин – сік – рухається вгору, до бруньок. Починається сокорух. Весняний рух соків у дерев і кущів – це перша ознака весни.

Через десять днів після початку руху соків помітне бубнявіння бруньок. Вони швидко наливаються й ростуть. Це настає тоді, коли відтає ґрунт і вода з коренів починає надходити в усі органи рослин. У цей час листків ще немає, і вода, нагромаджуючись у клітинах стебел рослин, розчиняє запасені в них органічні речовини. Ці розчини рухаються до набубнявілих і розпуклих бруньок. Узимку їх не помічали, а зараз вони скидають своє коричневе покриття – і з них починають розгортатися ледь помітні зелені листочки. Тож другою ознакою весни є пробудження й розвиток бруньок.

Наступна ознака – цвітіння вітрозапильних дерев і кущів. Незабаром прозорим ніжним зеленим мереживом вкриваються дерева – це розпускаються листки. Ще одна ознака – поява листяного покриву. Земля вкривається зеленим килимом молодих трав і починається цвітіння багаторічних трав'янистих рослин.

(На дошці – запис:

- СОКОРУХ;
- РОЗВИТОК БРУНЬОК;
- ЦВІТІННЯ ВІТРОЗАПИЛЬНИХ ДЕРЕВ І КУЩІВ;
- ПОЯВА ЛИСТЯНОГО ПОКРОВУ;
- ЦВІТІННЯ БАГАТОРІЧНИХ ТРАВ'ЯНИСТИХ РОСЛИН).

Учитель. Отже, у житті рослин навесні з пробудженням землі відбуваються такі зміни:

- сокорух (від коренів по стеблах і гілках дерев та кущів рухається весняний сік);
- бубнявіють і розпускаються бруньки;
- відбувається цвітіння дерев, кущів та багаторічних трав;
- на деревах і кущах розпускається листя.»

(Анохіна З. Природознавство. 2-й клас. Тема «Рослини навесні». // Початкова освіта. – 2017. – № 9 (801). – С. 24.)

2.3.2. Вправа «Діалогічне мовлення».

Інструкція. С. Дубовик вказує на такі ознаки діалогічного мовлення:

«1. Непідготовленість спілкування, оскільки неможливо заздалегідь спланувати мовленнєву поведінку як співрозмовника, так і власну.

2. Безпосередність контакту учасників спілкування, а звідси – можливість емоційних проявів.

3. Використання допоміжних, невербальних засобів (міміки, жестів).

4. Пряма зорієнтованість мовлення на конкретне висловлення співрозмовника, а отже, необхідність постійно стежити за його думкою, що потребує конкретизації мисленнєвих зусиль і проведення деяких мовленнєво-мисленнєвих операцій.

5. Можливість зміни теми висловлювання, що потребує уваги і відповідної оперативної реакції співрозмовника.

6. Налаштованість на діалог співрозмовників, що передбачає наявність бажання і вміння слухати і сприймати іншого.»

І далі: «для діалогічного мовлення характерні неповні (контекстуальні й ситуативні) синтаксичні конструкції, недоказові й перервані речення, деякі різновиди односкладових синтаксичних конструкцій, специфічні структури (слова-речення, вигуківі формули), звертання».

С. Дубовик визначає навчальний діалог як «тип діалогу, який є своєрідною формою спілкування між учасниками педагогічного процесу за умов навчальної мовленнєвої ситуації, протягом якої відбувається інформаційно-смісловий обмін між партнерами та регулюються їхні стосунки». У статті авторка виділяє такі функції навчального діалогу: «поширення інформації, соціального досвіду та культурної спадщини людства і конкретного оточення адекватними засобами, завдяки чому формується певний світогляд; регулювання стосунків, формування взаєморозуміння

як результату діалогічної комунікації; забезпечення та саморозвиток особистості на основі внутрішнього діалогу, що реалізує рефлексивну функцію діалогу».

Науковець вказує на можливість розбіжностей цілей вчителя й учнів.

«Цілі вчителя полягають: в оптимізації процесу досягнення конкретної навчальної проблеми шляхом посередництва ефективного керівництва цією діяльністю; створенні умов для стимуляції інтелектуального розвитку учнів; сприянні моральному та особистісному розвитку.

Цілі учнів обмежуються: уточненням умови задачі; отриманням додаткової інформації; виробленням й обґрунтуванням власної позиції; розтлумаченням аргументації; оцінкою за опитування.»

(Дубовик С. Культура професійного діалогічного мовлення сучасного вчителя початкової школи. // Початкова школа. – 2018. – № 5. – С. 16–17.)

1. Обґрунтуйте, спираючись на визначення навчального діалогу, що запропонований фрагмент уроку є навчальним діалогом, під час його застосування відбувався інформаційно-смісловий обмін між партнерами та регулювалися їхні стосунки.

В. Сікачина на уроці позакласного читання у четвертому класі на тему «Дивовижний світ Катерини Білокур» на етапі усвідомлення змісту навчального матеріалу пропонує використати бесіду з опорою на життєвий досвід учнів, розповідь учителя про лист як засіб письмового спілкування та роботу зі щоденником подвійних нотаток.

Бесіда з опорою на життєвий досвід учнів:

«Учитель. Чи писали ви колись листи, чи одержували їх?

– Які почуття у вас виникали, коли ви писали лист? Чому?

– Що ви відчували, коли одержували лист?

– Чи хотіли б ви, щоб ще хтось прочитав ваш лист? Чому?

– Як ви гадаєте, про що люди зазвичай пишуть у листах?»

Розповідь учителя про лист як засіб письмового спілкування:

«Особисті листи – це листи до рідної та близької людини, до друга чи знайомого, до улюбленого співака чи актора. Лист – це спосіб розповісти про свої думки, почуття, висловити прохання, подякувати.»

Робота зі щоденником подвійних нотаток:

«Завдання: вдумливо прочитати лист, виписуючи в лівий стовпець таблиці ті 2–3 рядки з нього (або вислів, образ), які найбільше вразили, нагадали щось з власного життя, здивували, можливо, викликають схвалення тощо. У правий стовпець записати свій коментар (свої думки, асоціації, запитання), що з'явилися під час читання рядків. Чому саме ці рядки виписано? На які думки вони наштовхують? Які запитання викликають?»

По завершенню самотійного читання листа учні зачитують рядки, які виписали, свої враження від прочитаного.

Учитель підводить підсумок цієї частини уроку: «Листи завжди відображають мовлення людини, яка їх написала. Як Катерина Білокур говорила в повсякденному житті, так вона й писала в листах. Тому ми зараз ніби розмовляємо особисто з нею у її листах».

(Сікачина В. Дивовижний світ Катерини Білокур. Урок із позакласного читання. 4-й клас. // Початкова освіта. – 2016. – № 21 (789). – С. 49–50).

2. Проілюструйте реалізацію функцій навчального діалогу на конкретному прикладі навчального діалогу.

3. Змодельуйте поєднання навчального діалогу з монологом задля досягнення як цілей учителя, так і цілей учнів.

В. Гринчак для розвитку самотійності учнів після їх ознайомлення зі змістом задачі пропонує запровадити такий алгоритм:

- Запитайте, чи знає хто, що потрібно робити з задачею.
- Зафіксуйте різні варіанти, які пропонують діти, на дошці або папері.
- Обговоріть і проголосуйте за один варіант.
- Коли учні розв'яжуть задачу, попросіть когось із них

прокоментувати розв'язок.

– Обговоріть, чи були помилки і на якому етапі.

– Продемонструйте зв'язок математичних операцій із життям, щоб учні зрозуміли, де їм стануть у пригоді ці знання.

(Гринчак В. Формування математичної компетентності в учнів початкових класів засобами діяльнісного підходу (Урок математики в 4 класі). // Початкова школа. – 2019. – № 12. – С. 22.)

1. Доведіть ефективність / неефективність такого алгоритму роботи після ознайомлення учнів зі змістом задачі.

2. Змодельуйте фрагмент уроку, метою якого є формування математичної компетентності учнів у процесі розв'язування задач, з використанням: а) репродуктивної бесіди; б) пояснення вчителя; в) монологу як прихованого діалогу; г) поєднання діалогу та монологу; д) евристичної бесіди. Який із цих поєднань методів словесних методів навчання найбільш повно враховує узгодженість монологічного та діалогічного мовлення.

3. Обґрунтуйте ефективність поєднання словесних методів навчання із урахуванням монологічного та діалогічного мовлення.

4. Запропонуйте варіанти поєднання словесних методів навчання із врахуванням діалогічного та монологічного мовлення у таких ситуаціях: а) учні відповідають на питання вчителя неочікувано для нього; б) учні взагалі не пропонують варіантів відповідей на питання учителя; в) учні надто емоційно реагують на питання вчителя; г) різноманітність варіантів відповідей учнів, їх міркувань; часто такі міркування є протилежними; д) учні змінюють тему висловлювань; е) учні не бажають слухати інших учнів.

Третє заняття

2.2. Блок пошуку шляхів вирішення проблеми та отримання інформації.

Вправа «Запитай автора».

Інструкція. Прочитайте матеріали, що запропоновані Н. Андросовою, про зв'язок понять «метод навчання» і «прийом

навчання». Уявіть, що ви маєте можливість поставити автору питання, які вас зацікавили. Сформулюйте такі запитання, записавши їх на окремих аркушах. На наступному етапі кожен учасник по черзі випадково обирає одне із запитань і дає відповідь на це запитання. Інші учасники також включаються у пошук відповіді на запитання.

«У дидактичній структурі кожного методу розрізняють низку загальних компонентів (прийомів, дій, операцій), які в кожній конкретній педагогічній ситуації потребують відповідного поєднання і певної послідовності застосування. Ці компоненти неоднаково актуальні для всіх методів навчання.

Поєднання словесних методів навчання на основі структури методу передбачає знання раціональної структури кожного з методів, їх можливі різновиди й умови доцільного використання, тобто те, які прийоми, дії, операції вчителя й учнів входять у той чи той метод і яка їх послідовність більш раціональна в різних педагогічних ситуаціях. ...

Вважаємо доцільним виділити ряд прийомів, які враховують внутрішню сторону методів навчання, зокрема прийоми, що пов'язані із суттю конкретних методів навчання. Наприклад, у розповіді можуть бути використані прийоми опису, повідомлення фактів; в поясненні – доведення, виділення головного, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, формулювання проблемної задачі, виявлення зв'язків між умовами задачі і питанням, на яке потрібно знайти відповідь, прийом здивування; у бесіді – прийом створення проблемної ситуації, постановка пізнавальних задач, прийом евристичного пошуку, створення ситуації переживання внутрішньої суперечності між знанням і незнанням.

Дидактичний аспект застосування методу пояснення пов'язаний із демонстрацією вчителем логіки пояснення: індукція чи дедукція, управлінням пізнавальною діяльністю учнів. У цьому методі навчання знаходиться відображення і рівень самостійності учнів, оскільки учні, сприймаючи пояснення вчителя, можуть не

лише запам'ятовувати суть того чи іншого поняття, правила, а також самостійно встановлювати зв'язки із раніше вивченим навчальним матеріалом. Важливе значення має поєднання слова, образу та дії. Оскільки сприйняття інформації на слух вимагає великого напруження уваги, то вчитель має поєднувати пояснення, наприклад, із бесідою чи розповіддю з метою активізації уваги учнів.

Метод бесіди включає взаємопов'язані прийоми: постановка запитань у певній логічній послідовності; формулювання навідних запитань; активізація всіх учнів у бесіді; корекція помилкових відповідей; формулювання висновків, узагальнень, оцінювання діяльності учнів; виклад навчальної інформації, активізація уваги та мислення, запам'ятовування, усвідомлення незнання та його збільшення, дискусійне виявлення суперечностей, формулювання проблеми, альтернативний спосіб прийняття рішення, використання власного досвіду, конструювання визначень понять, аналіз шляху обмірковування, перетворення незнання у знання.

В цілому, коли ми використовуємо поєднання словесних методів навчання з метою забезпечення учнів потрібною інформацією, прийомами роботи вчителя можуть бути: проблемний виклад, виклад від імені очевидця, художня розповідь, опис, формулювання репродуктивних й евристичних запитань, формулювання проблемної задачі, синтез, аналогія, порівняння, узагальнення. Прийомами учіння (діяльності учнів) у цьому разі є: слухання, виділення головного, істотного, аналіз зв'язків, усвідомлення запитань, відповіді на запитання на основі відтворення раніше сприйнятого матеріалу, на основі здогаду, аналогії, аналізу матеріалу, синтез, аналогія, порівняння, узагальнення тощо.

У процесі поєднання словесних методів навчання з метою формування в учнів знань про способи діяльності використовуються такі прийоми роботи вчителя: актуалізація опорних знань і дій, встановлення правил, опис послідовності (алгоритму виконання дій). Учень використовує такі прийоми:

пригадування, слухання інформації, аналіз послідовності виконання дій.

Під час застосування поєднання словесних методів навчання задля контролю і корекції результатів та ходу навчально-пізнавальної діяльності учнів вчитель може використовувати такі прийоми: постановка навідних, додаткових, уточнювальних запитань, уточнення відповіді учнів, виправлення помилок, аналіз помилок, наведення контрприкладів, а учень – репродуктивні й евристичні відповіді, порівняння своєї відповіді з правилом, алгоритмом, пам'яткою тощо.»

(Андросова Н. Узгодженість внутрішньої та зовнішньої ознак методів навчання у процесі взаємопов'язаного використання словесних методів навчання молодших школярів. // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші. – Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. – Випуск 50. – 257 с. – С. 49–51.)

2.3. Блок розвитку практичних навичок.

2.3.1. Вправа «Прес».

Інструкція. Ознайомтесь з методичними розробками уроків із використанням методів «Прес» та «Шість капелюхів».

Виділіть у запропонованих фрагментах методи навчання та прийоми навчання.

Визначте, яким чином урахування внутрішньої структури описаних словесних методів навчання впливає на ефективність формування ключових компетентностей учнів. Відповідь сформулюйте за допомогою методу «Прес».

Змоделюйте поєднання описаних методів навчання з іншими словесними методами у таких ситуаціях: а) цей метод вперше використовується у роботі з учнями; б) цей метод вже неодноразово використовувався у роботі з учнями; в) необхідно підвести підсумок використання цього методу.

Л. Марченко пропонує використовувати методи «Прес» та «Шість капелюхів» на уроках літературного читання.



Інформація
Детальна і необхідна інформація. Тільки факти.



Логічний позитив
Дослідження можливих успіхів і позитивних сторін.



Критика
Що може статися поганого або що піде не так? Обережність.



Почуття та інтуїція
Почуття та інтуїція.
Які почуття в мене виникають?



Креативність
Зосередження на творчості, альтернативних рішеннях, нові можливості та ідеї.



Управління процесом
Керування розумовими процесами. Гарантія дотримання всіх шести капелюхів.

Наприклад, при вивченні бірманської казки «Як серед птахів виникла дружба» (3 клас), відповідаючи на питання, чи витримала дружба Ворона і Фазана перевірку, учителька пропонує таку послідовність висловлювань:

- Я вважаю, що дружба Ворона і Фазана витримала перевірку.
- Тому що Ворон і Фазан з повагою ставилися один до одного.
- Наприклад, коли інші птахи говорили про Ворона нечемні слова, то Фазан його захищав. Так само робив і Фазан, коли птахи говорили образливі слова про Ворона.
- Отже, краще дружити, ніж битися і сваритися.

У процесі опрацювання оповідання «Петрусь і подарунки» (Є. Башенко), (1 клас, робота з дитячою книжкою) учням пропонується в групах виконати такі завдання. Білий капелюх: пояснити значення слова «набурмосився». Жовтий капелюх: відповісти на запитання: «Якою була бабуся?», підтвердити свою відповідь словами з тексту. Червоний капелюх: визначити та обґрунтувати, на скільки частин можна поділити текст. Зелений капелюх: продовжити речення «Якби мені бабуся не встигла купити подарунок, я б ...». Чорний капелюх: відповісти на

запитання: «Чи сподобалась вам поведінка Петруся, коли бабуся приїхала без подарунків?». Синій капелюх: зробити висновок про те, що зрозуміли діти, прочитавши оповідання.

(Марченко Л. Система вправ з розвитку критичного мислення на уроках в початкових класах. // Початкова школа. – 2018. – № 1. – С. 22.)

Т. Козінцева вважає, що метод «Прес» використовується, коли потрібно підвести учнів до самостійного виведення правил, формулювання висновків. Діти висловлюють свою думку стисло, за конкретною схемою.

Учителька наводить такий приклад.

1. Позиція. – Я вважаю, що слова *пригорне, сказав* – дієслова.

2. Обґрунтування. – Якщо слово відповідає на питання *що зробить?, що робить?*, це дієслово, бо лише ця частина мови відповідає на ці питання. За визначенням ми знаємо, що дієслова означають дію предмета. Якщо слово має ці дві ознаки, його вважають дієсловом.

3. Приклад. – Наприклад, слова *пригорне* і *сказав* означають дію предмета і відповідають на питання:

пригорне – що зробить?

сказав – що зробив?

4. Висновок. – Отже, ці слова належать до дієслів.

Дієслово – це частина мови, яка означає дію або стан предмета і відповідає на питання *що робити?, що зробити?, що робиться з предметом?»*

(Козінцева Т. Критичне мислення як засіб формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів. // Початкова школа. – 2018. – № 2. – С. 13.)

2.3.2. Вправа «Моделювання поєднання словесних методів навчання».

Інструкція. На основі ознайомлення із методичними рекомендаціями О. Савченко щодо роботи над авторською казкою:

1. Виокремте на кожному етапі уроку, на якому вивчається

авторська казка, навчальний матеріал або види роботи, які передбачають теоретичний чи емпіричний рівень пізнання.

2. Обґрунтуйте доцільність запропонованих поєднань словесних методів навчання на кожному із вказаних етапів.

3. Виділіть у запропонованому фрагменті уроку зовнішні зв'язки вказаних словесних методів навчання з їх зовнішньою структурою.

4. Розробіть фрагменти кожного з етапів уроку вивчення казки Ганса Крістіана Андерсена «Гидке каченя» із поєднанням словесних методів навчання з урахуванням рівня пізнання учнів, узгодженості діалогічного та монологічного мовлення, зовнішніх зв'язків методів навчання з їх внутрішньою структурою.

О. Савченко визначає спільні етапи для методики уроків літературного читання у четвертому класі, на яких вивчається авторська казка:

«– Підготовка учнів до сприймання нового твору. Її мета – викликати в учнів інтерес до твору і його автора. Для цього у вступній бесіді з елементами розповіді вчитель коротко знайомить дітей з особистістю письменника, з часом, коли був написаний твір, відзначає інтерес до нього українських читачів. Учні читають відомості про автора, розглядають його портрет, дізнаються про перекладача.

– Первинне ознайомлення учнів із змістом казки.

Цей етап передбачає: прогнозування змісту, словникову роботу, вибірковий розгляд ілюстрацій, актуалізацію читацького досвіду дітей.

Необхідно продумати місце і обсяг словникової роботи: які слова краще пояснити до читання, а які – в контексті первинного ознайомлення з твором. Інколи доцільно розпочати ознайомлення з казкою з розгляду ілюстрацій, якщо в підручнику вона добре проілюстрована. Розгляд малюнків, репродукцій картин слугує потім опорою і для характеристики персонажів, вибіркового читання, складання розповідей тощо. Залежно від обсягу тексту і його емоційної насиченості обираємо способи читання його

частин: мовчки, вголос, комбіноване читання.

– *Дослідження змісту і смислів твору.*

1. Аналітичне читання: смисловий і художній аналіз змісту твору; удосконалення якості читацької навички учнів.

2. Дослідження тексту: характеристика тексту: характеристика дійових осіб, визначення структури, послідовності і тривалості подій (прийом моделювання подій, складання плану).

3. Визначення основної думки твору: її обговорення і доведення у процесі перечитування (робота в групах чи колективна).

Розгорнутість етапів опрацювання творів зумовлена їх обсягом, віддаленістю від життєвого і соціального досвіду, складністю для розуміння дітей цього віку прихованих смислів, адже кожна з казок, яка запропонована для читання, є багатошаровою. Тут корисними є прийоми «Незакінчене речення», «Займи позицію», складання синквейна.»

Авторка ілюструє етапи роботи над казкою на прикладі твору Ганса Крістіана Андерсена «Гидке каченя».

Пропонуємо ознайомитися з одним із етапів уроку: рефлексивно-оцінювальним.

«Робота у групі. Перечитайте останній абзац. Як виявляється благородство і щирість лебедя? *(Він спочатку засоромився і сховав голову під крило; він не загордився від краси і щастя).*

Поміркуйте *разом* над змістом виділених речень. Чи можна вважати, що вони передають головну думку казки? Може хтось думає інакше?

Завершіть речення:

З каченям відбуваються великі зовнішні зміни, але незмінними залишаються його...

Займи позицію.

Яку з цих думок ви поділяєте? Обґрунтуйте свій вибір.

Ця казка сумна, бо дуже несправедливим було ставлення оточуючих до каченяти.

Ця казка світла, бо вона дає людям надію, що справедливість

переможе.

А хто оцінює казку по-іншому?

Доведіть свої думки, звертаючись до змісту казки «Гидке качення»: *Найцінніше в людині – це добре і щире серце.* Продовжіть цю думку у своїх міркуваннях. Які події казки це підтверджують? *(Він був невимовно щасливий, але не загордів, бо добре щире серце не буває ніколи гордим).*

Раджу вам знайти збірку казок Ганса Крістіана Андерсена і прочитати цю чудову казку повністю.»

(Савченко О. Ганс Крістіан Андерсен «Гидке качення»: вивчення великої за обсягом казки з прихованим змістом. // Початкова школа. – 2018. – № 4. – С. 12–16.)

2.3.3. Вправа «Моделювання поєднання словесних методів навчання».

Інструкція. На першому етапі за готовим конспектом, в якому вказане певне поєднання словесних методів навчання, кожен учасник аналізує можливу ефективність застосування вказаного поєднання, враховуючи при цьому: а) можливості учнів свого класу; б) мету уроку; в) зміст навчального матеріалу з погляду теоретичного чи емпіричного рівня пізнання й діалогічного та монологічного мовлення; г) узгодженості внутрішньої структури та зовнішніх ознак методів навчання. По завершенню висловлювань усіх учасників відбувається узагальнення дидактичних умов, які враховані чи не враховані автором конспекту при поєднанні словесних методів навчання для вивчення певної теми.

На другому етапі окремі учасники проводять фрагмент уроку на цю ж тему із урахуванням узагальненого висновку, що був спільно сформульований; відбувається обговорення ефективності запропонованих словесних методів навчання, зазначаючи позитивні та негативні сторони.

На третьому етапі учасники розробляють свої власні конспекти фрагменту уроку на цю ж тему, обґрунтовуючи їх ефективність, проводять їх; відбувається обговорення найбільш

оптимального поєднання словесних методів навчання.

Виконання вправи може здійснюватися на прикладі розробки уроку ознайомлення учнів 3-го класу з есе, в якому К. Пономарьова пропонує «порівняти три тексти.

– Прочитайте тексти. Визначте, який із них є розповіддю, який – описом.

Текст 1.

Біля нашої школи росте кучерявий клен. Учителька розповідала нам, що він ровесник школи. Його посадили тоді, коли школу збудували, й перші учні переступили її поріг.

З того часу минуло багато років. Клен бачив усіх учнів, які навчались у школі. Він і сьогодні щоранку зустрічає школярів, бажає їм успішного дня. А після уроків проводить їх додому.

Шкільний клен – свідок усіх шкільних подій.

– Який це текст – розповідь чи опис?

– Визначте тип наступного тексту.

Текст 2.

Клен коло школи аж палахкотів. Це осінь запалила його вогняними кольорами. Яких тільки відтінків не було на ньому. І блідо-жовтий, і насичений золотистий, і яскраво-помаранчевий, і багряний, і бордовий. А між ними деінде ще ховався зелений колір літа.

Час від часу з кленового полум'я, ніби іскри, відривались зіркоподібні листочки й падали додолу. У цю мить клен нагадував великий бенгальський вогонь.

– Прочитайте (послухайте) ще один текст.

Текст 3.

Я поверталася зі школи додому. Проходила біля кучерявого клена. Раптом переді мною закружляв жовтий кленовий листок. Я зловила його й подумала – напевно, це клен зробив мені подарунок. А за що?

Можливо, щоб підняти мені настрій. А може, хотів нагадати про осінь. Чи захотілося клену, щоб я звернула увагу на його красу. А може, просто в ту мить, коли я проходила під кленом,

вітер зірвав з нього листок, і він випадково потрапив до моїх рук.

Але, як би не було, я зраділа такому подарунку.

– Яку особливість має третій текст? (У ньому авторка висловлює свої думки (розмірковування) про те, чому до її рук упав кленовий листок).

– Такий текст називається есе.

– Спробуємо сформулювати правило, що таке есе.

– Спочатку пригадаємо, який текст називаємо розповіддю? (У якому про щось розповідається).

– Який текст називаємо описом? (У якому щось описується).

– А що висловлюється в есе? (Власні думки, розмірковування про щось).

– Отже, есе – це текст, у якому висловлено розмірковування (думки автора) про якийсь предмет, подію, вчинок, власні почуття.»

(Пономарьова К. Вивчення есе на уроках української мови в 3–4 класах. // Початкова школа. – 2016. – № 11. – С. 34.)

2.3.4. Вправа «Моделювання поєднання словесних методів навчання».

Н. Кіщук, характеризуючи системний підхід до ознайомлення учнів із арифметичними діями, зазначає, що «сучасна математична освіта зорієнтована на символний і понятійний рівні, що робить її недоступною у період раннього розвитку дитини й складною для учнів початкової школи і не тільки. Як відомо, діти 6–7-річного віку перебувають на образно-графічному рівні інтелектуального розвитку, який є фундаментом логічного». І далі: «Образне представлення чисел утворює зручне навчальне середовище, яке дозволяє молодшим школярам самостійно проводити дослідження перших математичних моделей, зокрема встановлювати кількісні відношення між числами».

(Кіщук Н. Системний підхід до ознайомлення учнів із арифметичними діями. // Початкова школа. – 2018. – № 7. – С. 44.)

Л. Калмикова, описуючи стратегії й тактики емпіричного набуття мовних знань і процедури користування мовою в

мовленні та оволодіння метамовою, вказує на певні аспекти, які потрібно знати вчителям початкових класів:

«По-перше, знання про мову безпосередньо не детермінуються лише зовнішнім повідомленням педагога та його сприйманням дітьми; воно (метазнання) може виникнути лише як результат пізнавального мислення, уявлення й усвідомлення, стимульованого цим повідомленням.

По-друге, важливо постійно пам'ятати про відмінні особливості декларативних знань про мову (знання мовних фактів, категорій, класифікацій, систематизацій та ін..) і процедуральних знань (знання процедур аналізу, слововживання, використання граматичних форм, структури тексту тощо)... Формування мовленнєвої дії відбувається в процесі її доконування за поданими процедурами – алгоритмами виконання дій. Тоді сформовані дії виступають показником процедуральних знань, свідченням того, що вони знайшли своє застосування в практиці мовлення, стали живими, а не залишилися в стані колись механічно сприйнятої й забутої навчальної інформації...

По-третє, кожній дитині дуже складно розрізнити вивчені декларативні й процедуральні знання, вербалізувати їх, а головне – використати саме ті з них, які можуть спрацювати в якості функціональних правил, щоб забезпечити їх індикаторами встановлення правильності або неправильності, зрозумілості або незрозумілості їхнього мовлення, доцільної або недоцільної мовленнєвої комунікації.

І нарешті, будь-яка дитина, котра прийшла в 1 клас, відчуває значні труднощі щодо засвоєння мовної термінології та мовних понять, необхідності співвіднести експліцитні правила описової граматики, що вивчаються, з уже наявним у неї імпліцитним знанням – власною системою функціональних опор і орієнтирів, вироблених дитиною в дошкільному дитинстві, які допомагали їй користуватися мовою. Адже правила описової граматики створюються інакше, ніж виформовуються емпіричні правила засвоєння мови. Крім того, багатьом дітям (за реалізації

традиційної методики) не зрозуміло, для чого їм потрібно знати про «іменник», «присудок», «відмінки» та ін., якщо вони можуть говорити і без цих знань.»

(Калмикова Л. Що потрібно знати вчителю про знання у дітей мови та метамови. // Початкова школа. – 2018. – № 7. – С. 57–58.)

За допомогою технології «Прес» обґрунтуйте доцільність використання поєднання словесних методів навчання із урахуванням не лише емпіричного досвіду першокласників, а й з опорою на теоретичний рівень пізнання.

Працюючи в парах змодельуйте поєднання словесних методів навчання: а) у процесі ознайомлення учнів із арифметичними діями; б) у процесі набуття учнями мовних знань у 1–2 та 3–4 класах, спираючись на: а) емпіричний рівень пізнання; б) на теоретичний рівень пізнання, із перевагою: а) монологічного мислення та мовлення; б) діалогічного мовлення. Чим схожі та чим відрізняються обрані поєднання методів навчання у 1–2 та 3–4 класах?

Завершується виконання вправи доведенням істинності чи хибності твердження: «В освітній діяльності молодших школярів перевага повинна віддаватися емпіричному рівневі пізнання з опорою на діалогічне мовлення та монологічне мислення школярів».

2.3.5. Ділова гра «Підбір і поєднання словесних методів залежно від дидактичних умов».

Інструкція. Об'єднайтесь в три групи. Кожна група готує два фрагменти уроку із використанням поєднання словесних методів навчання залежно від дидактичних умов: перша група – врахування чуттєво-емпіричного досвіду та наявних теоретичних знань у школярів на уроці математики в третьому класі; друга група – узгодження монологічного та діалогічного мовлення у навчанні молодших школярів на уроці читання в другому класі; третя група – узгодженість внутрішньої структури методів навчання та зовнішніх ознак методів навчання на уроці природознавства в четвертому класі. Необхідно розробити два

фрагменти поєднання словесних методів навчання. У процесі розробки можна користуватися методичними посібниками з конкретних навчальних дисциплін.

У кожній групі визначають двох «учителів», які будуть проводити фрагменти уроків. Також розподіляються ролі «учнів» та «експертів».

Інструкція для учнів.

Коли фрагменти уроку проводить «учитель» з першої групи: один учень має високий рівень засвоєння навчального матеріалу, один – низький, інші – достатній, один учень пропустив декілька уроків, тому постійно щось перепитує; проте, у багатьох учнів не сформовані уміння застосовувати теоретичний матеріал у практичній діяльності.

Коли фрагменти уроку проводить «учитель» з другої групи: відповідно до вимог учителя ви підготувалися до уроку, за потреби ставите запитання, але не звикли працювати в парах чи групах.

Коли фрагменти уроку проводить «учитель» з третьої групи: ви добре засвоїли матеріал попередньої теми, але при доведенні не використовуєте причинно-наслідкові зв'язки з новим матеріалом, вам необхідні навідні запитання.

Інструкція для «експертів».

1. Визначте, наскільки ефективний вибір і поєднання словесних методів навчання «вчителем».

2. Проаналізуйте відповідність фрагментів уроків указаним дидактичним умовам.

3. Зазначте причини виявлених недоліків та позитивні моменти діяльності «вчителя».

На завершення ділової гри пропонується «вчителям» сформулювати висновок щодо ефективності врахування окремих дидактичних умов під час вибору та використання поєднання словесних методів навчання.

2.3.6. Ділова гра «Поєднання словесних методів з наочними й практичними методами навчання (за методикою гри «Коло

ідей»)).

Інструкція. Учасники об'єднуються у декілька груп. Одна з яких – «експерти», а інші – «вчителі».

Завдання для «вчителів»:

1. З'ясуйте всі можливі варіанти поєднання різних словесних методів при вивченні теми «Ознайомлення з дробами» з математики в 3-му класі та теми «Числа першого десятка» з математики в 1-му класі.

2. Доведіть, які поєднання є ефективними, а які – неможливі, зазначивши їх причину.

Завдання для «експертів»:

1. Стежте за логічністю думок під час обговорення.

2. Аналізуйте переконливість наведених фактів, ефективність використаного словесного методу (методів).

3. Керуйте обговоренням.

Всі групи «вчителів» попередньо продумують варіанти поєднання методів і по черзі подають свої позиції, вибираючи найефективніший варіант на їхню думку.

Продовжуючи по колу, експерти запитують усі групи по черзі, поки не вичерпаються ідеї.

3. Завершальний етап.

3.1. Аналіз-оцінка.

Вправа «Подарунки».

Інструкція. Всі учасники тренінгу на маленьких аркушах роблять для кожного анонімні «подарунки» – дарують поради щодо поєднання словесних методів навчання із урахуванням узгодження теоретичного та емпіричного рівнів пізнання молодших школярів, або узгодженості монологічного та діалогічного мовлення, чи врахування зовнішніх зв'язків у поєднанні словесних методів навчання із внутрішньою структурою кожного методу навчання.

Наприклад: «А. М., я дарую Вам фрагмент уроку математики на тему «Многокутник. Периметр многокутника», в якому поєднується розповідь у вигляді казки про те, як у кола з'явилися

кути та пояснення складних понять «Многокутник» і «Периметр»». «О. С., я дарую вам бесіду про риб, де поєднується інформація до розділу «Різноманітність тварин у природі» з підручника «Я досліджую світ» з досвідом учнів щодо риболовлі та походів до супермаркету у відділ продажу морської та річкової риби», тощо...

Після отриманих «подарунків» учасники обмінюються враженнями.



3.2. Прощання.

Формулюється підсумок про те, що основна увага в ході тренінгів зверталася на формування мотиваційного та процесуального компонентів готовності до взаємопов'язаного використання словесних методів навчання, що включають усвідомлення об'єктивної та суб'єктивної значимості оволодіння знаннями й вміннями в галузі поєднання методів навчання, уміннями приймати оптимальні рішення шляхом наукового обґрунтованого вибору та поєднання найбільш раціональних методів для певних умов з точки зору певних критеріїв.

Тренінг

«Я знаю, як поєднувати словесні методи навчання, та готова / готовий це робити»



Мета: розвиток самооцінки вчителя щодо ефективності використаних ним поєднань словесних методів навчання, рефлексивної поведінки.

Хід тренінгу:

1. Вступ.

1.1. Повідомлення теми тренінгу.

На попередніх тренінгових заняттях ми пробували у процесі виконання різноманітних вправ, ділових ігор використовувати окремі поєднання словесних методів навчання, вдосконалювали вміння приймати оптимальні рішення шляхом наукового обґрунтованого вибору та поєднання найбільш раціональних методів для певних умов з точки зору певних критеріїв. Маю надію, що накопичені знання й вміння ви втілили / втілите у свій практичний досвід. На сьогоднішньому занятті кожен з учасників проаналізує ефективність проведеної на тренінгах роботи та її впровадження у практичну діяльність з молодшими школярами.

1.2. Очікування.

Вправа «Карта цілей».

Учасники аналізують свою карту цілей: на якому етапі досягнення мети знаходяться, що вдалося зробити у процесі попередніх тренінгових занять, чого очікують від наступних.

2. Основна частина.

2.1. Блок визначення та актуалізації проблеми.

Вправа «Взаємна презентація».

Інструкція. Учасники об'єднуються в пари і протягом 10-15 хвилин проводять взаємне інтерв'ю щодо ефективності використання різних поєднань словесних методів навчання молодших школярів. Після цього кожен представляє свого співрозмовника, його майстерність в ефективному використанні словесних методів навчання (стає у нього за спиною і від його імені говорить все, що вдалося дізнатися під час інтерв'ю). Варто звернути увагу на постановку взаємних запитань, за допомогою яких можна більш глибоко й різнобічно охарактеризувати складники майстерності вчителя у поєднанні словесних методів навчання.

Бажано, щоб після закінчення взаємної презентації кожен учасник висвітлив такі питання: що я вмю робити найкраще, що я повинен вдосконалювати, моя заповітна мрія тощо. Такий аналіз може проводитися у письмовому вигляді, а бажаючі учасники можуть оприлюднити відповіді, свої міркування.

По завершенню виконання вправи формулюється висновок про перспективи самовдосконалення, творчого розвитку.

2.2. Блок пошуку шляхів вирішення проблеми та отримання інформації.

Вправа «Запитай автора».

Інструкція. Прочитайте визначення професійної самооцінки. Уявіть, що ви маєте можливість поставити автору питання, які вас зацікавили. Сформулюйте такі запитання, записавши їх на окремих аркушах. На наступному етапі кожен учасник по черзі випадково обирає одне із запитань і дає відповідь на це запитання.

Інші учасники також включаються у пошук відповіді на запитання.

Професійна самооцінка – феномен професійної самосвідомості індивідуума, становлення якого відбувається під впливом активізації професійної Я-концепції особистості шляхом порівняння професійних образів «Я-ідеальне» та «Я-реальне». Професійна самооцінка – це оцінка індивідуумом міри й ступеня відповідності власної професійної кваліфікації, знань, умінь, навичок, професійних здібностей та професійно важливих якостей власному професійному ідеалу.

(Вісник педагогіки та психології. – [Електронний ресурс.] – Режим доступу: <https://www.psyh.kiev.ua> – 2013. – травень.)

2.3. Блок розвитку практичних навичок.

2.3.1. Вправа «Робота в малих групах».

Інструкція. Кожен учасник заздалегідь готує зразки різних поєднань словесних методів навчання: по 2 варіанти на уроках української мови, математики, природознавства чи інших трьох навчальних дисциплін. Об'єднуємось в групи по 3–4 особи, нагадуємо особливості роботи «спікера», «доповідача», «експерта», «секретаря»; повідомляємо завдання групі – розробити фрагмент конспекту відкритого уроку на певну тему. Часове обмеження роботи груп до 20 хвилин. Потім групи презентують власні розробки, проводять фрагменти уроку, обґрунтовують часові межі, на які розраховували фрагмент уроку, дидактичні умови, які визначили вибір поєднання словесних методів навчання. Наступним етапом є узагальнення правильності, доречності підібраних методів теми, меті навчання, віковим особливостям дітей. «Експерти» кожної групи озвучують спільне бачення позитивних і негативних сторін розробок конкурентів та оцінюють можливі наслідки проведення фрагменту уроку з використанням запропонованих методів навчання, також виконують контролюючу функцію роботи учасників групи.

2.3.2. Вправа «Два – чотири – всі разом».

Інструкція. Кожен учасник готує презентацію свого досвіду

вибору та поєднання словесних методів навчання. Об'єднуємось у пари, у яких кожен учасник презентує свій досвід вибору та поєднання словесних методів навчання і обираємо спільний варіант для презентації. Наступним етапом роботи є об'єднання учасників у четвірки, де знову представляють свій досвід, але вже від попередніх пар. Потім обмін інформації має спричинити вироблення спільного проєкту уроку з урахуванням найкращих поєднань. Робота регламентується часом до 10 хвилин у кожній четвірці. Останнім етапом роботи є спільне обговорення отриманої інформації від інших груп та знаходження оптимальних поєднань словесних методів навчання.

2.3.3. Вправа «Кошик ідей».



Інструкція. Учасники отримують опис педагогічних ситуацій / фрагментів навчального матеріалу або відеозаписи фрагментів уроків, що вимагають застосування поєднання словесних методів навчання.

Після ознайомлення з кожним фрагментом учасники повинні швидко записати на окремих аркушах свої варіанти дій у запропонованих ситуаціях. Аркуші нумеруються відповідно до номера ситуації. Заповнені аркуші складаються у «кошик».

На наступному етапі зачитуються варіанти дій у довільному порядку, аналізується ефективність запропонованих поєднань словесних методів навчання та визначається найбільш вдале поєднання.

Завершальним етапом є рефлексія: завдяки чому вдалося швидко пропонувати варіанти дій у різних педагогічних ситуаціях вивчення навчального матеріалу.

2.3.4. Вправа «Карта моїх цілей».

Кожен учасник зіставляє результати своєї діяльності із «Картою моїх цілей», яку заповнював на початку тренінгових занять, та створює карту нових цілей.

2.3.5. Вправа «Хвосты».

Інструкція. Учасникам пропонується відповісти на запропоновані питання, але так, щоб вони записували свою відповідь на кожне питання, перш ніж перейшли до наступного.

1. Що я очікував / очікувала від тренінгових занять?
2. Що з цього мені вдалося здійснити?
3. Хто з учасників тренінгу найкраще упорався із завданнями?
4. Чого мені потрібно навчитися, щоб я міг / могла працювати на тому рівні, на якому хочу?
5. Хто з учасників тренінгу найбільше вплинув / вплинула на вдосконалення моєї майстерності у виборі та поєднанні методів навчання?
6. З ким із учасників тренінгу мені хочеться обговорити всі (або деякі) з відповідей на ці питання?

Потім учасники обирають собі партнера і впродовж визначеного часу обговорюють з ним відповіді на питання. Після цього можна провести загальне обговорення вправи.

3. Завершальний етап.

3.1. Аналіз-оцінка.

3.1.1. Вправа «Побажання».

Інструкція. Давайте висловимо побажання один одному в подальшій роботі з удосконалення педагогічної майстерності ефективного використання методів навчання. Виконаємо це так. Перший учасник підійметься, підійде до когось іншого і висловить йому побажання. Той, до кого підійшов перший учасник, у свою чергу, підійде до наступного і так далі доти, доки кожен не одержить побажання у подальшій роботі.

Під час підведення підсумків виконаної вправи ставимо запитання щодо відчуттів, коли ви висловлювали побажання, та відчуттів, коли вам щось бажали.

3.1.2. Вправа «Моє послання світу».

Інструкція. Сформулюйте та запишіть коротке повідомлення, гасло, з яким ви хотіли б звернутися до вчителів початкових класів. Визначте, хто з відомих персонажів (літературних, кінематографічних, казкових, мистецьких тощо) найбільшою мірою відповідає вашим вимогам щодо оприлюднення цього послання. Складіть 3-хвилинне повідомлення від імені цього персонажу, щоб якомога повніше відобразити суть свого послання. Продемонструйте по черзі своє послання, намагайтеся передати образ обраного героя мімікою, жестами, поставою, манерою поведінки, специфічністю вживаних фраз тощо. Тренер стежить за регламентом, через 3 хвилини перериває учасника незалежно від того, закінчив він промову чи ні. Якщо промова триває менше 3-х хвилин, то настає пауза, поки не закінчиться відведений час на промову. Можна також за індивідуальною згодою кожного учасника, надати іншим можливість висловити своє розуміння почутого, оцінити ступінь його зрозумілості та легкості сприйняття. Тренер ініціює обговорення виступів, звертає увагу учасників на ті елементи, завдяки яким промова була зрозумілою та прийнятною, або навпаки, викликала сумніви та недовіру (особливо зручно при цьому користуватися відеозаписом).

3.2. Прощання.

3.2.1. Вправа «Завершення тренінгу».

Інструкція. Учасникам пропонується заплющити очі і пригадати все, що робили на тренінгу, у зворотному порядку. Пригадати якомога детальніше все, що відбувалося протягом тренінгу, нічого не пояснюючи й не інтерпретуючи. Виконання цієї вправи дозволяє краще запам'ятати й структурувати наступний педагогічний досвід.

3.2.2. Вправа «Підсумок тренінгу».

Інструкція. Тренер встає, протягує вперед руку говорить щось на зразок «Мені було приємно працювати з вами!». Потім піднімається один з учасників і кладе праву руку на руку партнера зі словами, наприклад, «Дякую, всім дякую!». Так само роблять інші учасники групи. Після того, як усі висловилися і руки з'єднані, тренер говорить всім: «До побачення».



СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андросова Н. Узгодженість внутрішньої та зовнішньої ознак методів навчання у процесі взаємопов'язаного використання словесних методів навчання молодших школярів / Н. Андросова. // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші. – Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. – Випуск 50. – 257 с. – С. 49–51.
2. Анохіна З. Природознавство. 2-й клас. Тема «Рослини навесні» / З. Анохіна. // Початкова освіта. – 2017. – № 9 (801). – С. 24.
3. Баранова Н. П. Тренінги для вчителів з педагогічної майстерності / Наталя Петрівна Баранова. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 159 с.
4. Бегма Наталія. Урок добрих слів. Урок з використанням основ гуманно-особистісного підходу до дітей у навчально-виховному процесі. 2–3 класи / Бегма Наталія // Початкова освіта. – 2016 (771). – № 3. – С. 7–9.
5. Вереїна Л. В. Основи проведення соціально-психологічних тренінгів: навч. посіб. / Л. В. Вереїна – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 118 с.
6. Вісник педагогіки та психології. – [Електронний ресурс.] – Режим доступу: <https://www.psyh.kiev.ua> – 2013. – травень.
7. Гільберг Т. Г. Природознавство: підруч. для 2-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / Т. Г. Гільберг, Т. В. Сак. – К. : Генеза, 2012. – 160 с.
8. Гончаренко С., Пушкар Н. Творчий педагог – творчі діти. Ділова гра для вчителів початкових класів / С. Гончаренко, Н. Пушкар. // Початкова школа. – 2016. – № 4. – С. 45.

9. Гринчак В. Формування математичної компетентності в учнів початкових класів засобами діяльнісного підходу (Урок математики в 4 класі) / В. Гринчак. // Початкова школа. – 2019. – № 12. – С. 22.

10. Громенко К. Авторський сайт / Кеша Громенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/kartyrozumu/>

11. Дубовик С. Культура професійного діалогічного мовлення сучасного вчителя початкової школи / С. Дубовик. // Початкова школа. – 2018. – № 5. – С. 16–17.

12. Калмикова Л. Що потрібно знати вчителю про знання у дітей мови та метамови / Л. Калмикова. // Початкова школа. – 2018. – № 7. – С. 57–58.

13. Кіщук Н. Системний підхід до ознайомлення учнів із арифметичними діями / Н. Кіщук. // Початкова школа. – 2018. – № 7. – С. 44.

14. Кларин М. В. Технология обучения: идеал и реальность / Михаил Владимирович Кларин. – Рига: Эксперимент, 1999 г. – 180 с.

15. Ковальчук В. І. Технологія навчання дорослих на основі особистісно орієнтованого підходу. Тренінг: посібник / В. І. Ковальчук. – К.: Шкільний світ, 2011. – 126 с.

16. Козінцева Т. Критичне мислення як засіб формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів / Т. Козінцева. // Початкова школа. – 2018. – № 2. – С. 13.

17. Лисенко О. Інтерактивні технології / О. Лисенко. // Початкова освіта. – 2014. – № 7 (727). – С. 36–37.

18. Макшанов С. И., Хрящева Н. Ю. Психогимнастика в тренинге / С. И. Макшанов, Н. Ю. Хрящева. – Каталог. Часть 1. – Спб, 1998. – 108 с.

19. Марченко Л. Система вправ з розвитку критичного

мислення на уроках в початкових класах / Л. Марченко. // Початкова школа. – 2018. – № 1. – С. 22.

20. Мельник О. Алгоритм підготовки та проведення уроку на засадах компетентнісного підходу / О. Мельник. // Початкова школа. – 2019. – № 10. – С. 47.

21. Мірошник С. Навчальний тренінг як форма організації навчання дорослих в умовах загальноосвітнього навчального закладу / С. Мірошник. // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2015. – № 6. – С. 55–60.

22. Омеляненко С. В. Педагогічний тренінг як форма вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів / С. В. Омеляненко. // Вища освіта України. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – Додаток 4. – Том ІУ (22). – 2010. – С. 258–263.

23. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – С. 313–314.

24. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи / І. П. Підласий. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – С. 471–475.

25. Піддубко О. Урок природознавства у 1 класі / О. Піддубко. // Початкова школа. – 2018. – № 4. – С. 31.

26. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. / За ред. О. І. Пометун. – К.: Видавництво А. С. К., 2004. – 192 с.

27. Пономарьова К. Вивчення есе на уроках української мови в 3–4 класах / К. Пономарьова. // Початкова школа. – 2016. – № 11. – С. 34.

28. Професійний стандарт «Вчитель початкової школи закладу загальної середньої освіти». – [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18>.

29. Пузиков В. Г. Технологія ведення тренінга / В. Г. Пузиков. – Спб: Речь, 2007. – 224 с.

30. Савченко О. Ганс Крістіан Андерсен «Гидке каченя»: вивчення великої за обсягом казки з прихованим змістом / О. Савченко. // Початкова школа. – 2018. – № 4. – С. 12–16.

31. Связь между питанием и поведением // Medical Nature/ Природная медицина. – 2014. – № 1 (17) – С. 60–62.

32. Сікачина В. Дивовижний світ Катерини Білокур. Урок із позакласного читання. 4-й клас / В. Сікачина. // Початкова освіта. – 2016. – № 21 (789). – С. 49–50.

33. Сікачина В. Похвала книжкам. Цикл уроків. Позакласне читання. 3–4-ті класи / В. Сікачина. // Початкова освіта. – 2017. – № 5 (797). – С. 39.

34. Сמיד Р. Групповая работа с детьми и подростками / Р. Сמיד. / Пер. с англ. – М.: Генезис, 1999. – 272 с.

35. Технологія тренінгу / Упоряд.: О. Главник, Г. Бевз / За заг. ред. С. Максименко. – К.: Главник, 2005. – 112 с.

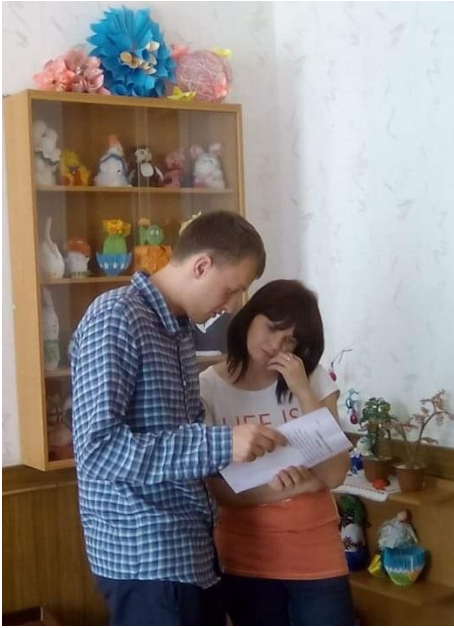
36. Тренінги спілкування / Т. Гончаренко (упоряд.). – К.: Редакції загальнопедагогічних газет, 2004. – 120 с.

37. Федорчук В. М. Соціально-психологічний тренінг «Розвиток комунікативної компетентності викладача»: Навчально-методичний посібник / В. М. Федорчук. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2004. – 240 с.

38. Філософський енциклопедичний словник / Голова редкол. В. І. Шинкарук. – К.: Абрис, 2002. – С. 479.

39. Чемерис Т. Символи моєї України (Батьківський урок) / Т. Чемерис. // Початкова школа. – 2018. – № 1. – С. 58.

40. Ягупа І. Інтегровані заняття у 1 класі / І. Ягупа. // Початкова школа. – 2018. – № 1. – С. 28.



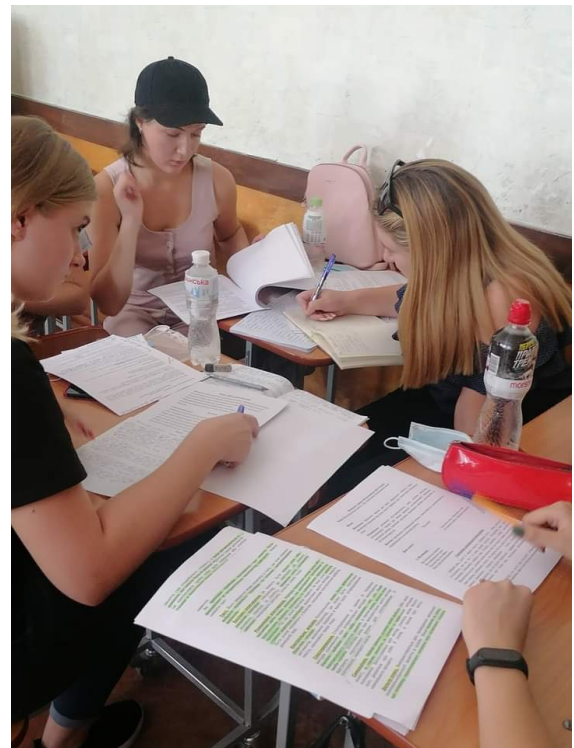
Вправа "Навчаючи - учусь"



Вправа "Народження зірки"



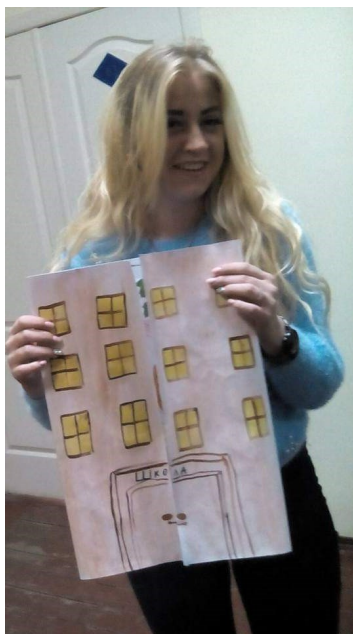
Вправа "Мозковий шторм"



Вправа "Ключові слова"



Вправа "Акваріум"



Вправа "Екскурс на ідеальний урок"



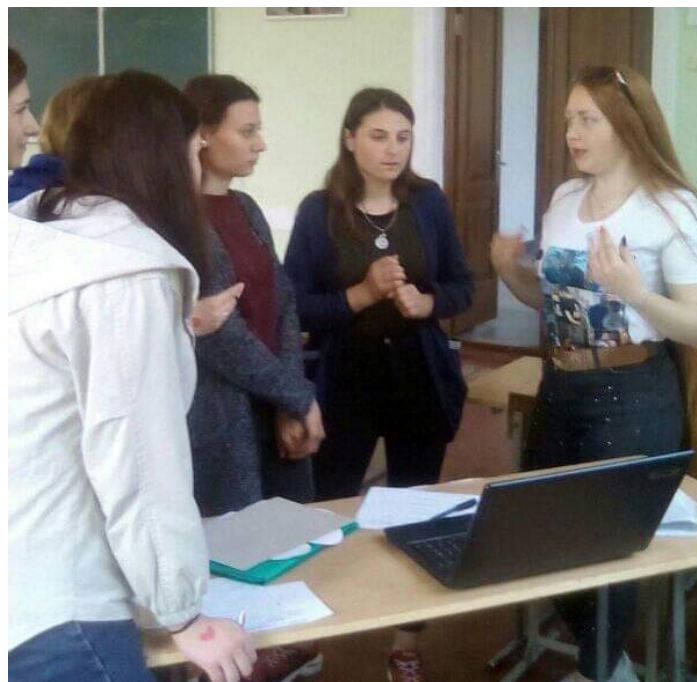
Вправа "Запитай автора"



Вправа "Ділова гра"



Вправа "Асоціації"



Вправа "Теорія чи практика"



Вправа "Моє послання світу"



Вправа "Займи позицію"



Вправа "Судове слухання"



Вправа "Підсумок тренінгу"



Вправа "Ментальна карта"

ДЛІА НОТАТОК

МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

Н. М. Андросова

ПОЄДНАННЯ СЛОВЕСНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Педагогічні тренінги для студентів та вчителів початкових класів

КНИГУ ВИДАНО В АВТОРСЬКІЙ РЕДАКЦІЇ



Видавець «ФОП Середняк Т.К.», 49000, Дніпро, 18, а/с 1212
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 4379 від
02.08.2012.

Ідентифікатор видавця в системі ISBN 7822
49000, Дніпро, 18, а/с 1212
тел. (096)-308-00-38, (056)-798-04-00
E-mail: 7980400@gmail.com

Підп. до друку 03.01.2020 р. Папір офсет.
Цифровий друк. Умовн. друк. арк. 7,5. Тираж 300.

Віддруковано: ФОП Озеров Г.В.
м. Харків, вул. Університетська, 3 – 9
СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
№ 818604 від 02.03.2000